

รายงานการวิจัย

การนำพืชสมุนไพรมาใช้แทนยาแผนปัจจุบันเพื่อรักษา
โรคทางเดินอาหารในชุมชนอำเภอปากพลี
PRACTICAL USE OF HERBAL MEDICINE FOR TREATMENT
OF GI DISORDERS IN AMPHUA PAK-PLEE

คณะผู้วิจัย

อ.ภก.พ.ต.ท.นภดล ทองนพเนื้อ	หัวหน้าโครงการ
อ.ภก.สถาพร นิมกุลรัตน์	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.สมหญิง พุ่มทอง	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.นริศา คำแก่น	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.เบญจพร กิ่งรุ่งเพชร	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.ลลิตา วีระเสถียร	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.พัชรี คงสมัย	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.ศิตาพร ยิ่งคง	นักวิจัยร่วม
รศ.ภญ.ลัดดาวัลย์ บุญรัตน์กรกิจ	ที่ปรึกษาโครงการ

ตุลาคม 2542

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก

งบประมาณเงินอุดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

โครงการชนบทศึกษา ปี 2541

615.321
ร451(7)
ร.2

รายงานการวิจัย

การนำพืชสมุนไพรมาใช้แทนยาแผนปัจจุบันเพื่อรักษา
โรคทางเดินอาหารในชุมชนอำเภอปากพลี
PRACTICAL USE OF HERBAL MEDICINE FOR TREATMENT
OF GI DISORDERS IN AMPHUA PAK-PLEE

คณะผู้วิจัย

อ.ภก.พ.ต.ท.นภดล ทองนพเนื้อ	หัวหน้าโครงการ
อ.ภก.สถาพร นิ่มกุลรัตน์	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.สมหญิง พุ่มทอง	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.นริศ คำแก่น	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.เบญจพร กิ่งรุ่งเพชร	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.ลลิตา วีระเสถียร	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.พัชรี คงสมัย	นักวิจัยร่วม
อ.ภญ.ศิตาพร ยังก	นักวิจัยร่วม
รศ.ภญ.ลัดดาวัลย์ บุญรัตนกรกิจ	ที่ปรึกษาโครงการ

ตุลาคม 2542

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก
งบประมาณเงินอุดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
โครงการชนบทศึกษา ปี 2541

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคทางเดินอาหารของชุมชนอำเภopakphli จังหวัดนครนายก แบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก เป็นการรวบรวมสูตรตำรับยาที่ใช้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และ ศึกษาปัญหาจากใช้ยาแผนปัจจุบันของประชาชน ใน อ.ปากพลี เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการนำมาใช้ของสูตรตำรับยาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวท

ผลการศึกษา พบว่า สูตรตำรับยาจากสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคทางเดินอาหารซึ่งยังคงใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ มี 6 กลุ่ม ได้แก่ ยารักษาท้องเสีย ท้องร่วงและอหิวาห์ ยารักษาอาการปวดท้อง ยาบรรเทาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ ยารักษาโรคพยาธิ ยารักษาโรคจิตสัณตวงทวารและยาระบาย ส่วนการศึกษาปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบันของประชาชนที่มารับบริการในสถานีนอนามัย 210 คน พบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน คือ ราคาแพง รองลงมาได้แก่ การรับประทานแล้วไม่หาย/หายช้า ความไม่สะดวกในการรับประทาน การเกิดอาการไม่พึงประสงค์ และลำบากในการหาซื้อยา ตามลำดับ ในส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการนำมาใช้เสริมหรือทดแทนยาแผนปัจจุบันของสูตรตำรับยาตามข้อมูลทางวิทยาศาสตร์โดยผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวท พบว่า สูตรที่ใช้ในการรักษาโรค 4 กลุ่มแรก มีสรรพคุณในการรักษาได้ แต่มีข้อพึงระวังบางประการ ในขณะที่สูตรรักษาโรคจิตสัณตวงทวารและยาระบายนั้น ไม่แนะนำให้ใช้เนื่องจากมีสารพิษบางชนิดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายได้ เมื่อสอบถามความเห็นของประชาชนในการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค ส่วนใหญ่ เห็นด้วย เนื่องจากเห็นว่ามีความสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น ปลอดภัย กรรมวิธีการใช้ไม่ยุ่งยาก และสามารถใช้ร่วมกับยาแผนปัจจุบันได้

ผลการวิจัยในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคทางเดินอาหาร ใน อ.ปากพลี นั้นยังคงมีอยู่ แต่ไม่แพร่หลายและโดดเด่นนักมีใช้เพียงในโรคเบื้องต้น ควรมีการสำรวจและรวบรวมสูตรตำรับยาสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการนำมาใช้จริง แล้วเผยแพร่แก่ชุมชนเพื่อที่จะสามารถใช้ได้อย่างถูกต้องและปลอดภัย

Abstract

The objectives of this study were to investigate the use of herbs/medicinal plants, based on traditional knowledge or folklore remedies, in current medical practice in the Pak-Plee community, Nakhonnayok province. The study was divided into 2 sections: the first investigated the existence of traditional herbal remedies currently used for the treatment of gastrointestinal (GI) disorders in the community, as well as common problems associated with the use of modern medications; the second part investigated the possibility of using herbal preparations in replacement of modern medicines, or in combination, based upon scientific findings recommended by the experts in pharmacognosy.

Traditional herbal formulas or recipes currently used in the treatment of GI diseases/disorders were surveyed and compiled by means of in-depth interviews with local traditional doctors or folklore practitioners. These formulas could be classified, according to their therapeutic use, into 6 categories: antidiarrheals, antispasmodics, antifatulents, anthelmintics, laxatives and hemorrhoid preparations. Commonly found problems associated with the use of modern medications was investigated in the community (n=210) and found to be in the following rank order: medication's high costs, ineffectiveness of medications (slow recovery of diseases), inconvenience of drug administration, drug's adverse effects, and difficulty in acquiring the medicine.

The herbal ingredients present in the traditional formulas were thoroughly studied for their active constituents and corresponding pharmacological effects based upon scientifically-proven pharmacognosy principle. It was found that the pharmacological action of herbs used in the antidiarrheal, antispasmodic, antifatulent and anthelmintic preparations were in agreement with previous scientific findings as indicated. However, a warning remark was made with certain antihemorrhoidal and laxative preparations because of the presence of potentially toxic constituents in the recipes.

A large number of population under investigation generally agreed for the use of herbal medicines as an alternative or in replacement of existing modern medications, or the combination, due to the availability, ease of use, and inexpensiveness of the herbal preparations.

In conclusion, this study suggested that folklore remedies and traditional herbal medicine are still in current use in Amphua Pak-plee although not in a routine practice or very widespread. A further systematic survey is recommended in order to promote a more proper and safer use of traditional herbal preparations as well as to conserve the ancestor's traditional knowledge.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การนำพืชสมุนไพรมาใช้แทนยาแผนปัจจุบันเพื่อรักษาโรคทางเดินอาหารในชุมชนอำเภopakphli” นี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือของคณาจารย์ภายในคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวนหลายท่าน ที่ได้ช่วยกันเก็บข้อมูล นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการในอำเภopakphli จำนวนหลายท่าน ทั้งท่านนายอำเภอ พัฒนาการอำเภอ ตลอดจนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ ที่ได้อำนวยความสะดวกแก่คณะผู้วิจัยในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล อีกทั้งยังได้รับความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวทหลายท่านที่ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับตำรับสมุนไพร โดยเฉพาะรศ.ดร.นิจิติรี เรืองรังษี ผศ.ดร.รุทธ์ สุทธิศรี และ รศ.ลัดดาวัลย์ บุญรัตนกรกิจ ที่ปรึกษาโครงการ

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กล่าวมา รวมทั้งขอขอบคุณมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้ให้ทุนสำหรับการทำวิจัยในครั้งนี้

อ.ภก.พ.ด.ท.นภดล ทองนพเนื้อ

หัวหน้าโครงการ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	2
ความสำคัญของการวิจัย	2
พื้นที่เป้าหมายการวิจัย	2
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
2.1 ข้อมูลทั่วไปของอำเภอปากพลี	3
2.2 วิวัฒนาการการแพทย์แผนไทย การใช้สมุนไพรของประเทศไทย	5
2.3 พฤติกรรมสุขภาพ	8
3. วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	11
ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	11
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	11
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	12
ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล	12
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	12
4. ผลการศึกษาข้อมูล	13
ตอนที่ 1 การรวบรวมสูตรตำรับยาสมุนไพรและศึกษาปัญหาจากการใช้ยา แผนปัจจุบันของประชาชน ใน อำเภอปากพลี	13
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของสูตรตำรับยา โดยผู้เชี่ยวชาญ ด้านเภสัชเวท	26
5. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	50
สังเขปความมุ่งหมาย สมมุติฐาน และวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	50
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	51
อภิปรายผล	52
ข้อเสนอแนะ	53
บรรณานุกรม	54
ภาคผนวก	56

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สมุนไพรเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้เป็นอาหารและยาซึ่งเกิดจากความรู้เชิงวัฒนธรรม การลองปฏิบัติ การคัดเลือก และการถ่ายทอดโดยชุมชนและสังคมเป็นเวลาต่อเนื่องกันมา ยาวนาน เป็นการเรียนรู้จากความจริงในการดำเนินชีวิต ซึ่งเรียกว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" หรือ "ภูมิปัญญาพื้นบ้าน" การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเป็นส่วนหนึ่งของการแพทย์พื้นบ้านของสังคมไทยที่มีมาช้านาน ก่อนที่การแพทย์แผนตะวันตกหรือการแพทย์แผนปัจจุบันจะเข้ามาแพร่หลายแจกเช่นทุกวันนี้ ด้วยประสิทธิภาพของการบำบัดรักษาของแพทย์แผนปัจจุบันที่เห็นผลอย่างรวดเร็ว กอปรกับความทันสมัยและเป็นที่ยอมรับ จึงได้รับการส่งเสริมอย่างเต็มที่ ทำให้การแพทย์พื้นบ้านได้รับความนิยมนลดลงไป แต่ถึงกระนั้น การแพทย์แผนปัจจุบัน ยังมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิเช่น ยา อุปกรณ์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่มีราคาแพง ตลอดจนภาวะขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์และงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถกระจายการให้บริการได้อย่างทั่วถึง ในการรักษาบางโรคจำเป็นต้องได้รับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน การผ่าตัดหรือต้องอาศัยเทคโนโลยีใหม่ แต่โรคบางโรคสามารถรักษาได้ทั้งจากการแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์พื้นบ้าน นั้นแสดงให้เห็นว่า แพทย์พื้นบ้านของไทยซึ่งหมายถึงรวมถึงการใช้สมุนไพรซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนไทยนั้น ยังคงเป็นที่พึ่งและทางเลือกหนึ่งในการดูแลสุขภาพของคนไทยได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท

โรกระบบทางเดินอาหารจัดเป็นโรคที่พบได้บ่อยตามเขตชุมชนต่างๆ ของประเทศไทย ซึ่งการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันเป็นหลักตามที่เป็นอยู่เช่นทุกวันนี้มีปัญหาบางประการแฝงอยู่ เช่น ความไม่ทั่วถึงของการกระจายยา การยอมรับในสรรพคุณ การใช้ยาในทางที่ผิด ฯลฯ ซึ่งปัญหาต่างๆ ดังกล่าวอาจแตกต่างกันออกไปในแต่ละแห่ง ขณะเดียวกัน แต่ละชุมชนได้มีการนำสมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่นของตนมาใช้ในการรักษาโรคดังกล่าว ซึ่งอาจจะมาจากการบอกเล่าสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ การรักษาจากหมอชาวบ้าน พระภิกษุ หรือการทดลองใช้เอง การใช้สมุนไพรดังกล่าวอาจนำมาใช้เสริมหรือทดแทนยาแผนปัจจุบันได้ แต่ควรได้รับการพิสูจน์ถึงสรรพคุณและความปลอดภัยตามหลักทางวิทยาศาสตร์อย่างถูกต้องเสียก่อน การศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการที่จะนำสมุนไพรในท้องถิ่นมานั้นจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีการดูแลสุขภาพตนเองและสามารถดำเนินการกำหนดทางเลือกได้ด้วยตนเองอันจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ชุมชนแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขโดยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเองได้มากขึ้น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาพื้นบ้านทางด้านการรักษาโรคทางเดินอาหารโดยใช้พืชสมุนไพรของชุมชน เขตอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
2. ศึกษาปัญหาในการใช้ยาแผนปัจจุบันในการรักษาโรคทางเดินอาหารของชุมชนเขตอำเภอปากพลี
3. ศึกษาความเป็นไปได้ในการนำพืชสมุนไพรมาใช้เสริมหรือทดแทนยาแผนปัจจุบันที่มีปัญหาในการรักษาโรคทางเดินอาหาร

ความสำคัญของการวิจัย

ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ จะให้เห็นสภาพปัญหาสาธารณสุขทางด้านการใช้ยาของชุมชนอำเภอปากพลีได้ในเบื้องต้น ตลอดจนได้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสมุนไพรซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการนำไปสู่การค้นพบสารเคมีที่ออกฤทธิ์ทางยาได้ในอนาคต นอกจากนั้น ข้อมูลที่ได้อาจเป็นแนวทางในการช่วยแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขในอำเภอปากพลีรวมทั้งอำเภออื่นๆในจังหวัดนครนายกได้

พื้นที่เป้าหมายการวิจัย

อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ประวัติความเป็นมาและข้อมูลทั่วไปของอำเภopakพลี

จังหวัดนครนายก เป็นจังหวัดเก่าแก่จังหวัดหนึ่ง นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี กรมศิลปากร สันนิษฐานว่าจังหวัดนครนายกเป็นเมืองเก่าตั้งแต่สมัยทวาราวดี ทั้งนี้จากหลักฐาน การขุดค้นตัวเมืองเก่าที่ ต.ดงละคร หรือ เมืองลับแล ซึ่งพบว่าตัวเมืองเก่ามีลักษณะเป็นทรงกลม อันเป็นลักษณะตัวเมืองของสมัยทวาราวดี จังหวัดนครนายกแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบ้านนา อำเภอปากพลี และอำเภอองครักษ์ อำเภอปากพลี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีพื้นที่ 501 ตารางกิโลเมตร โดยทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดนครราชสีมา ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดปราจีนบุรี ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัด ปราจีนบุรี และ ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ได้แก่ ทางตอนกลางและตอนใต้ของอำเภอ ส่วนทางด้านทิศเหนือเป็น ภูเขาสูง ซึ่งเป็นอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำสำคัญ คือ คลองยาง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ทำนา รองลงมา คือ รับจ้างและหัตถกรรมไม้ กวาด ส่วนการปกครอง แบ่งออกเป็น 7 ตำบล 51 หมู่บ้าน 1 สุขาภิบาล ดังนี้

ตำบล	หมู่บ้าน	หลังคาเรือน	สุขาภิบาล
เกาะหวาย	6	795	1
นาหินลาด	7	672	
โคกกรวด	7	541	
หนองแสง	9	682	
ปากพลี	7	749	
เกาะโพธิ์	7	552	
ท่าเรือ	8	664	
รวม	51	4658	1

สถานบริการสาธารณสุขของรัฐในอำเภอปากพลี ประกอบด้วย โรงพยาบาลชุมชน ขนาด 30 เตียง 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลปากพลี และ สถานีอนามัย 9 แห่ง จาก 7 ตำบล ดังนี้ สถานีอนามัยบ้านนาใหม่ ต.นาหินลาด, สถานีอนามัยเกาะกา ต.ท่าเรือ, สถานีอนามัยบ้าน

พรหมเพชร ด.โคกกรวด, สถานีอนามัยหนองหัวลิงใน และสถานีอนามัยบ้านบุ่งเข้ ด.หนองแสง, สถานีอนามัยบ้านไผ่ล้อม ด.ปากพลี, สถานีอนามัยบ้านสะแกชิง และสถานีอนามัยบ้านดงข้า ด.เกาะโพธิ์, สถานีอนามัยบ้านใหม่ ด.เกาะหวาย

ส่วนสถานบริการสาธารณสุขภาคเอกชนในเขตอำเภopakพลีนั้น ไม่มีร้านขายยาแผนปัจจุบัน แต่มีร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จเพียง 1 ร้าน และร้านขายยาแผนโบราณ 1 ร้าน ไม่มีคลินิกเอกชน แต่มีสถานผดุงครรภ์ชั้นหนึ่ง 1 แห่ง

ข้อมูลประชากรด้านสุขภาพอนามัย

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 17,980 คน แยกเป็น ชาย 8,638 คน หญิง 9,342 คน

ประเภท	ปี 2538	2539	2540
อัตราเกิด	5.45	1.56	7.96
อัตราตาย	4.17	3.75	9.55
อัตราเพิ่ม	0.13	1.20	0.83
หมายเหตุ	อัตรา : 1000		

โรคที่เป็นปัญหาทางสาธารณสุขในอำเภopakพลี อันดับ 1 ได้แก่ โรคอุจจาระร่วง รองลงมา คือ โรคตาแดง และ โรคอาหารเป็นพิษ ตามลำดับ ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนผู้ป่วยด้วยโรคที่เฝ้าระวังทางระบาดวิทยา อำเภอปากพลี ปี 2538-2541

โรค	จำนวน			
	ปี 2541	ปี 2540	ปี 2539	ปี 2538
1. อุจจาระร่วง	508	716	765	752
2. ตาแดง	119	11	137	77
3. อาหารเป็นพิษ	53	73	96	52
4. ปอดบวม	20	56	79	84
5. คางทูม	16	24	19	25
6. บิด	15	31	32	53
7. ไข้เลือดออก	14	38	47	26
8. ไข้ไม่ทราบสาเหตุ	9	13	28	24
9. ไข้หวัดใหญ่	5	25	72	37
10. สุกใส	3	45	38	42
หมายเหตุ	ข้อมูล ปี พ.ศ. 2538 - สิงหาคม พ.ศ. 2541			

2.2 วิวัฒนาการแพทย์แผนไทยและการใช้สมุนไพรของประเทศไทย

การใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรคในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล วิธีการเลือกและใช้สมุนไพรถือว่าเป็น “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” อันทรงคุณค่า แต่เมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันจากประเทศทางโลกตะวันตกเริ่มเข้ามาในไทย มีผลทำให้การแพทย์แผนไทย การใช้สมุนไพรได้เสื่อมความนิยมลงไป จวบจนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2522 เริ่มมีการหันกลับมาสนใจเรื่องการใช้สมุนไพรอีกครั้ง ได้รับอิทธิพลการตื่นตัวจากองค์การอนามัยโลก ซึ่งเน้นบทบาทของหมอพื้นบ้านและหมอแผนโบราณรวมทั้งการนำสมุนไพรมาใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐาน มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการสมุนไพรแห่งชาติ” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะนำการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรมาใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐานอันเป็นแนวทางหลักที่จะทำให้ประชาชนพึ่งตนเองและมีสุขภาพดี

ถวณหน้า ต่อมา ในปี พ.ศ. 2524 รัฐบาลได้กำหนดนโยบายแห่งชาติด้านยาขึ้น มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร คือ “จัดให้มีการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุดิบที่จำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตยาที่มีอยู่ภายในประเทศตลอดจนดำเนินการศึกษาและพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตยาในปริมาณมากโดยใช้ทรัพยากรภายในประเทศที่มีอยู่ดังกล่าว

เพื่อให้ประเทศไทยสามารถพึ่งตนเองได้” งานทางด้านสมุนไพรและการสาธารณสุขมูลฐานมีความชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น มีการดำเนินการด้านนโยบายการผสมผสานการแพทย์แผนไทยในระบบบริการสาธารณสุขในระดับต่างๆ ในส่วนของนโยบายการพัฒนาสมุนไพร ก่อให้เกิดโครงการวิจัยและพัฒนาจำนวนมากของหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย องค์การเภสัชกรรม ตัวอย่างโครงการที่มีความเด่นชัด เช่น โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานจำนวน 5 ชนิด ได้แก่ ขมิ้นชัน ฟ้าทลายโจร ชุมเห็ดเทศ พญายอ และว่านหางจระเข้ เพื่อใช้ในงานคลินิกของโรงพยาบาลวังน้ำเย็น จ.สระแก้ว งานด้านการแพทย์แผนไทยรวมถึงการใช้สมุนไพร ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2536 มีการประกาศใช้นโยบายแห่งชาติด้านยาขึ้นใหม่ สาระสำคัญที่เกี่ยวกับสมุนไพร คือ “สนับสนุนการศึกษาและวิจัยเพื่อให้ทราบศักยภาพด้านการป้องกัน ส่งเสริมสุขภาพ ยาสมุนไพรและยาแผนโบราณ ตลอดจนส่งเสริมการใช้ยาอย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ” กลวิธีและมาตรการเริ่มชัดเจนขึ้น จนกระทั่งมีการจัดตั้ง “สถาบันแพทย์แผนไทย” เพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการเป็นสถาบันหลักดำเนินงานการแพทย์แผนไทยอย่างเป็นทางการ

สมุนไพรสำหรับงานสาธารณสุขมูลฐาน

ปี พ.ศ. 2525 กระทรวงสาธารณสุขและมหาวิทยาลัยมหิดลจัดสัมมนาเรื่องสมุนไพรกับการสาธารณสุขมูลฐาน โดยมีแพทย์และเภสัชกรทั้งแผนปัจจุบันและโบราณร่วมกันทบทวนถึงคุณค่าและประโยชน์ของสมุนไพร เสนอรายชื่อสมุนไพรสำหรับงานสาธารณสุขมูลฐาน กลุ่มอาการและโรคที่ควรและไม่ควรใช้สมุนไพร รวมทั้งแนวทางในการนำสมุนไพรไปใช้กับประชาชน ต่อมาได้มีการสัมมนาอีกหลายครั้ง จนกระทั่งจัดตั้งเป็น “โครงการสมุนไพรกับสาธารณสุขมูลฐาน” มีหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนและเผยแพร่การใช้สมุนไพรสำหรับรักษาอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ โดยแพทย์ บุคลากรทางสาธารณสุข และประชาชนด้วยตนเอง รวมทั้งสนับสนุนให้มีการศึกษา วิจัย เกี่ยวกับสรรพคุณสมุนไพรให้กว้างขึ้นด้วยโดยคัดเลือกสมุนไพรที่สมควรส่งเสริมให้ประชาชนใช้ โดยแนะนำให้ใช้สมุนไพรเป็นตัวเดี่ยว ต่อมาใน ปี พ.ศ. 2537 ได้มีการปรับปรุงรายการสมุนไพรสำหรับงานสาธารณสุขมูลฐานอีกครั้ง โดยการสมมนานักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้รู้ด้านสมุนไพร ในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ได้คัดเลือกรายการสมุนไพรเพื่อใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมสุขภาพและรักษาโรค/อาการเบื้องต้น โดยการพิจารณาเกณฑ์ 3 ด้าน ดังนี้ คือ

1. ด้านปรัชญาและแนวคิด

พิจารณาถึงแนวคิดตะวันตก มีลักษณะแยกส่วน อธิบายระดับจุลภาค (microscopic) ใช้วิธีวิเคราะห์ แนวคิดตะวันออก มีลักษณะองค์รวม อธิบายระดับมหภาค (macroscopic) ใช้

วิธีสังเคราะห์ และวิธีการศึกษา (approach) ของปรัชญาและแนวคิดทั้งสองแบบ เอกลักษณ์ถูกนำมาทำความเข้าใจกับสมุนไพร จึงควรเข้าใจในแนวคิดทั้ง 2 แบบและนำมาพิจารณาผสมผสานเพื่อการคัดเลือกสมุนไพรอย่างเหมาะสม

2. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข

- สามารถแก้ไขปัญหাসุภาพ (โรค/อาการเจ็บป่วยที่พบบ่อยในชุมชนและประชาชนสามารถวินิจฉัยและรักษาด้วยตนเองได้)
- มีประสิทธิภาพ โดยพิจารณาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบทางเคมี/สารสำคัญที่มีฤทธิ์การรักษาโรค สรรพคุณทางเภสัชวิทยา การศึกษาทางคลินิก
- มีความปลอดภัย โดยพิจารณาข้อมูลการทดสอบ ความเป็นพิษ
- ผลิตภัณฑ์สมุนไพร
 - มาจากวัตถุดิบที่มีคุณภาพสูตรตำรับไม่ซับซ้อน
 - เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีสรรพคุณคงที่ แน่นนอน รวดเร็ว
 - รูปแบบพกพา สะดวก
 - ราคาถูก
- เป็นพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านคุ้นเคย ปลูกง่าย โตเร็ว มีประโยชน์หลายอย่าง และสามารถปลูกเป็นรายได้เสริมได้

3. ด้านสังคมวัฒนธรรม

- สอดคล้องกับองค์ความรู้ และทรัพยากรของชุมชน
- สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมของท้องถิ่น (ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ)
- เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาสุภาพของท้องถิ่น
- อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- เป็นยาสมุนไพรที่ประชาชนนิยมใช้

รายการยาสมุนไพรสำหรับงานสาธารณสุขมูลฐาน แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

ก. สมุนไพรเพื่อรักษากลุ่มโรค/อาการเจ็บป่วยในระบบทางเดินอาหาร

1. โรคกระเพาะอาหาร : ขมิ้นชัน กล้วยน้ำว่า
2. อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด : ขมิ้น ขิง กานพลู กระเทียม กะเพรา ตะไคร้ พริกไทย ดีปลี พริกไทย ข่า กระชาย หัวหมู กระวาน เร่ว มะนาว กระเทียม

3. อาการท้องผูก : ชุมเห็ดเทศ มะขาม มะขามแขก แม่งลัก ชีเหล็ก คุณ
4. อาการท้องเสีย : ฝรั่ง ฟ้าทะลายโจร กล้วยน้ำว่า ทับทิม มังคุด สีเสียดเหนือ
5. อาการคลื่นไส้ อาเจียน : ชิง ยอ
6. โรคพยาธิลำไส้ : มะเกลือ เล็บมือนาง มะหาด ฟักทอง
7. อาการปวดฟัน : แก้ว ข่อย ผักหัวคราดหัวแหวน
8. อาการเบื่ออาหาร : บอระเพ็ด ชีเหล็ก มะระ สะเดาบ้าน

ข. สมุนไพรเพื่อรักษากลุ่มโรค/อาการเจ็บป่วยในระบบทางเดินหายใจ

1. อาการไอและระคายคอกจากเสมหะ : ชิง ดีปลี เพกา มะขามป้อม มะขาม มะนาว มะแว้งเครือ มะแว้งต้น

ค. สมุนไพรเพื่อรักษากลุ่มโรค/อาการเจ็บป่วยในระบบทางเดินปัสสาวะ

1. อาการขัดเบา : กระเจี๊ยบแดง ขลุ่ ตะไคร้ สับปะรด หนุ่คา อ้อยแดง

ง. สมุนไพรเพื่อรักษากลุ่มโรคผิวหนัง

1. อาการกลากเกลื้อน : กระเทียม ข่า ชุมเห็ดเทศ ทองพันชั่ง พลุ
2. ชันนะตุ : มะคำดีควาย
3. แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก : บัวบก น้ำมันมะพร้าว ว่านหางจระเข้ น้ำแข็ง
4. ฝี แผลพุพอง : ขมิ้น ชุมเห็ดเทศ เทียนบ้าน ว่านหางจระเข้ ว่านมหากาฬ ฟ้าทะลาย
5. อาการแพ้ อักเสบจากแมลงสัตว์กัดต่อย : ขมิ้นชัน ตำลึง ผักบู่ทะเล พญายอ เสดดพังพอน
6. อาการลมพิษ : พลุ
7. อาการงูสวัด เริ่ม : พญายอ

จ. สมุนไพรเพื่อรักษา/อาการเจ็บป่วยอื่นๆ

1. อาการเคล็ด ขัด ยอก : ไพล
2. อาการนอนไม่หลับ : ชีเหล็ก
3. อาการไข้ : ฟ้าทะลาย บอระเพ็ด
4. โรคเหา : น้อยหน่า

2.3 พฤติกรรมสุขภาพ

จากมุมมองทางสังคมในยุคก่อนทฤษฎีการแพทย์แบบวิทยาศาสตร์ มีจุดเน้นร่วมกันประการหนึ่ง คือ สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการเกิดโรคและความเจ็บป่วยของคน จากหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับเรื่องความสำคัญของสุขภาพ พอจะสรุปสาระสำคัญ ได้ 2 ประการ คือ

1. สุขภาพไม่เพียงแต่เป็นปัญหาทางชีวการแพทย์เท่านั้น แต่ยังเป็นปัญหาที่ถูกคุกคามโดยปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม จิตวิทยา เศรษฐกิจ และการเมือง แก่

ประชาชนที่เกี่ยวข้อง ฉะนั้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนทั่วไปกับพฤติกรรมของผู้ที่ทำงานด้านสุขภาพ รวมทั้งปัจจัยด้านการแพทย์ที่มุ่งทำงานเพื่อค้นคว้าความก้าวหน้าของโรคและหาทางที่จะแก้ปัญหาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นให้หมดไปล้วนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติทางด้านสุขภาพทั้งสิ้น

2. สาเหตุแห่งความเจ็บป่วยส่วนใหญ่ ไม่ได้เป็นผลของพันธุกรรมแต่เกิดจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถควบคุมได้ด้วยสังคมมนุษย์ นอกจากนี้ การปรับตัวทางนิเวศวิทยา และการปรับตัวทางวัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดว่า การระบาดของโรคจะเกิดขึ้นหรือไม่และความอุดมสมบูรณ์ของอาหารจะมีมากน้อยเพียงใด บทเรียนจากประวัติศาสตร์สามารถยืนยันว่าการปรับตัวของมนุษย์ให้เหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะทำให้มนุษย์มีชีวิตยืนยาวและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ถึงแม้ว่าจะขาดแคลนบริการทางสุขภาพสมัยใหม่ก็ตาม

การกำหนดพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสุขภาพตามแนวคิดของ Kasl และ Cobb ได้จำแนกออกเป็น 3 ประการ คือ

1. Health behavior
2. Illness behavior
3. Sick role behavior

พฤติกรรมสุขภาพ (Health behavior) เป็นการกระทำหรือการปฏิบัติของบุคคลที่มีสุขภาพดีและไม่มีอาการของความเจ็บป่วย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดูแลสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ เช่น นอนหลับอย่างพอเพียง การรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะในปริมาณที่เหมาะสม การออกกำลังกาย การควบคุมน้ำหนัก การพักผ่อนหย่อนใจ การเดิน การบริหารร่างกาย การไม่บริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และการไม่สูบบุหรี่ นอกจากนี้ยังรวมถึงพฤติกรรมเชิงป้องกันในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การสวมหมวกป้องกันศีรษะสำหรับผู้ขับขี่รถยนต์ การเชื่อฟังกฎจราจร และการปฏิบัติตามกฎและระเบียบเพื่อความปลอดภัยในระหว่างทำงาน สำหรับพฤติกรรมสุขภาพอื่นๆ เช่น การตรวจมะเร็ง การตรวจคลื่นหัวใจหรือ ตรวจฟัน เป็นระยะๆ อาจจะไม่ป้องกันความเจ็บป่วย แต่จะให้บุคคลนั้นพบอาการเจ็บป่วยได้เร็วขึ้น จะได้ทำการรักษาเสียแต่เนิ่นๆ ทำให้บุคคลนั้นพบอาการเจ็บป่วยลดน้อยลง

พฤติกรรมความเจ็บป่วย (Illness behavior) หมายถึง ความรู้สึกรู้สึกของบุคคลที่มีต่ออาการหรือความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับร่างกายซึ่งบุคคลนั้นมีความเชื่อมั่นว่าเป็นอาการของความเจ็บป่วยโดยพยายามอธิบาย หรือตีความหมายอาการที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของตนเอง การปรึกษาเพื่อนญาติพี่น้อง และพยายามแสวงหาความช่วยเหลือด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา เพื่อให้อาการเหล่านั้นทุเลาลงหรือหมดไปก่อนที่บุคคลนั้นจะมาหาแพทย์

พฤติกรรมบทบาทผู้ป่วย (Sick role behavior) เป็นการกระทำที่ตนเองและบุคคลอื่นกำหนดและให้การยอมรับว่าเป็นผู้ป่วย โดยบุคคลนั้นจะต้องเข้าสู่บทบาทผู้ป่วยตามที่สังคมนั้นๆกำหนด เช่น การหยุดจากงานปกติได้ชั่วคราว การเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น แพทย์ เพื่อให้อาการเจ็บป่วยหายสู่สภาพปกติ ขณะเดียวกันจะได้รับการดูแลจากครอบครัวและบุคลากรทางการแพทย์

ระบบการดูแลสุขภาพสุขภาพในสังคมหนึ่งๆ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนของชาวบ้าน (popular sector) ส่วนของวิชาชีพ (professional sector) ส่วนของการแพทย์พื้นบ้าน (folk sector) ทั้ง 3 ส่วน แยกจากกัน แต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ส่วนของชาวบ้าน เป็นส่วนที่ใหญ่ที่สุด รูปแบบการรักษาอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้นที่ชาวบ้านนิยมใช้มากที่สุด คือ พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง (self care) ซึ่งรวมทั้งครอบครัวด้วย ได้แก่ การใช้สมุนไพร การนวด การเป่า การออกกำลังกาย การใช้พิธีกรรม รวมถึงการช้ยาและแพทย์สมัยใหม่ด้วย

ในปัจจุบัน รูปแบบของการดูแลสุขภาพ ในส่วนของชาวบ้านมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น ลักษณะความสัมพันธ์แบบครอบครัวขยายลดน้อยลง บทบาทของยาและเวชภัณฑ์สมัยใหม่เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น นอกจากนี้ ทรัพยากร ความรู้ และประสบการณ์ของบุคคลที่เคยเป็นรากฐานสำคัญของการแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วย ในสังคมแบบเดิม มีน้อยลง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) แบ่งขั้นตอนการดำเนินงาน เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. การรวบรวมสูตรตำรับยาสมุนไพร และศึกษาปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบันของประชาชน ใน อ.ปากพลี
2. การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของสูตรตำรับยา โดยผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวท

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ประชาชนทั่วไป

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนทั่วไปที่มารับบริการในสถานเอนามัย อายุ 15 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศและระดับการศึกษา จำนวน 210 คน การสุ่มตัวอย่าง มี 2 ขั้นตอน ดังนี้

- 1.1 การสุ่มเลือกสถานเอนามัย ใช้วิธี Stratified random sampling รวม 7 แห่ง
- 1.2 การสุ่มเลือกตัวอย่าง ใช้วิธี Accidental sampling จากสถานเอนามัย
แต่ละแห่ง 30 คน

2. บุคลากรทางด้านสาธารณสุข

กลุ่มตัวอย่าง คือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากสถานเอนามัยทุกแห่งใน อ.ปากพลี แต่ละ 1 คน รวม 9 คน การสุ่มเลือกตัวอย่างใช้วิธี Purposive sampling

3. กลุ่มผู้ที่มีความรู้ทางด้านสมุนไพร และหมอชาวบ้าน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ที่มีความรู้ทางด้านสมุนไพรและหมอชาวบ้าน ใน ต.นาหินลาด อ.ปากพลี จำนวน 11 คน การสุ่มเลือกตัวอย่างใช้วิธี Purposive sampling

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

1. กลุ่มประชาชนทั่วไป ใช้แบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก คือ ข้อมูลทั่วไป และ ปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน รวมทั้งความคิดเห็นในเรื่องการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคระบบทางเดินอาหาร

2. กลุ่มบุคลากรทางด้านสาธารณสุขและกลุ่มหมอชาวบ้าน ใช้เครื่องบันทึกเทปและเทปเปล่าเป็นเครื่องมือเพื่อบันทึกการสนทนา/สัมภาษณ์

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. กลุ่มประชาชนทั่วไป เก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์จากแบบสอบถาม โดยผู้ช่วยนักวิจัย
2. กลุ่มบุคลากรทางด้านสาธารณสุข เก็บข้อมูลโดยวิธีสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (Focus group interview) โดยนักวิจัย
3. กลุ่มหมอชาวบ้าน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) โดยนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย

ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล 28 ตุลาคม 2541 - 1 กันยายน 2542

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่

1. การวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน

ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรม SPSS for Window อธิบายด้วยค่าสถิติเชิงพรรณนา หาค่าความถี่และร้อยละ จากนั้นนำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มแบบเจาะจงของบุคลากรทางด้านสาธารณสุข

2. การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของสูตรตำรับยาสมุนไพร

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มหมอชาวบ้านมาศึกษาและวิเคราะห์ตามหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ คือ สารสำคัญในการออกฤทธิ์ และความเป็นพิษ โดยอ้างอิงจากตำราและเอกสารทางวิชาการ จากนั้นจึงให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวท ให้ความเห็นในด้านสรรพคุณ ความปลอดภัย ความเหมาะสมในการนำมาใช้

บทที่ 4

ผลการศึกษาข้อมูล

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 การรวบรวมสูตรตำรับยาสมุนไพร และศึกษาปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบันของประชาชน ใน อ.ปากพลี

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของสูตรตำรับยา โดยผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวท

มีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 การรวบรวมสูตรตำรับยาสมุนไพร และศึกษาปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบันของประชาชน ใน อ.ปากพลี

แบ่งผลการศึกษาเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การรวบรวมสูตรตำรับยาสมุนไพร

ส่วนที่ 2 ปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบันของประชาชน

ส่วนที่ 1 การรวบรวมสูตรตำรับยาสมุนไพรจากภูมิปัญญาชาวบ้านเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ที่มีความรู้ด้านสมุนไพรและหมอชาวบ้านในเขต ต.นาหินลาด อ.ปากพลี จ.นครนายก มีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูล ทั้งสิ้นจำนวน 11 คน ประกอบด้วย

พระภิกษุ	1	รูป
หมอชาวบ้าน	2	คน
ผู้สนใจการรักษาโรคโดยการใช้สมุนไพร	8	คน

ผู้ให้ข้อมูล ได้รับความรู้ด้านสมุนไพรมาจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

1. การเข้ารับฟังการอบรมเรื่องสมุนไพร
2. จากการสืบทอดต่อกันมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ตั้งแต่สมัยโบราณ
3. ฝึกเห็นสูตรตำรับยา
4. ศึกษาจากพระตามวัดต่างๆ
5. ศึกษาจากตำรา

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ยกเว้น หมอชาวบ้าน (2 คน) ไม่ได้รักษาเป็นอาชีพ แต่ให้การรักษาเฉพาะญาติพี่น้องเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่า ในปัจจุบันนี้ สมุนไพรและส่วนประกอบอื่นๆที่จะใช้ร่วมในการรักษา หายาก

2. โรคที่รักษา แบ่งออกเป็นกลุ่มดังนี้

1. โรคระบบทางเดินหายใจ

- ไข้หวัด
- ริดสีดวงจมูก
- ไชนัส
- คางทูม

2. โรคระบบทางเดินอาหาร

- โรคท้องเสีย
- โรคท้องอืด ท้องเฟ้อ ปวดท้อง
- โรคริดสีดวง
- โรคพยาธิ

3. โรคผิวหนัง

- โรคผื่นคัน
- โรคแผล ฝีหนอง

4. โรคระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ ระบบประสาท

- โรคปวดกระดูก
- โรคเหน็บชา
- โรคอัมพาต อัมพฤต

5. โรคอื่นๆ ได้แก่ เบาหวาน มะเร็ง อาการเนื่องจากได้รับยาพิษ ยาเบื่ออาการอ่อนเพลีย เพลียแรง ไม่มีกำลัง อาการลิ้นแข็ง จุกปาก พิษงู อาการเป็นลม วิงเวียน อาการเนื่องจาก ถูกปลุกเสก/ของลง โรคเกี่ยวกับระบบการไหลเวียนเลือด/อาการของสตรีหลังคลอด

3. วิธีการรักษาโดยทั่วไป

แบ่งได้เป็น 4 แบบ ได้แก่

1. การใช้สมุนไพรในการรักษาเพียงอย่างเดียว
2. ใช้คาถาเพียงอย่างเดียวในการรักษา ได้แก่
 - โรคกระดูก
 - คางทูม
 - อาการเนื่องจากถูกปลุกเสก/ของลง
3. ใช้สมุนไพรร่วมกับคาถาในการรักษา ได้แก่
 - ฝีหนองต่างๆ

- อัมพาต อัมพฤต
 - ถูกพิษงู
4. ใช้สมุนไพรร่วมกับบอวัญชะของสัตว์ป่า ได้แก่
- อาการเนื่องจากได้รับยาพิษ ยาเบื่อ

4. สมุนไพร/ตำรับยาที่ใช้ พบว่า สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาทั้งหมดมี 140 ชนิด

1. ฟ้าทะลายโจร	36. กลิ้งกลางดง	71. ขมิ้นน้อย	106. รากย่านางแดง
2. เสลดพังพอน	37. เจตมูลเพลิง	72. ต้นชะพลู	107. รากไล้ดทะนง
3. หนอนตายอียาก	38. ชุมเห็ดไทย	73. บอระเพ็ด	108. มะเกลือ
4. ลูกใต้ใบ	39. เกาโคคลาน	74. กระเทียมโทน	109. มหาหิงค์
5. ชุมเห็ดเทศ	40. ต้นอำไ	75. กระชาย	110. ชราทั้ง 5
6. รากปงโป๊ะ	41. มะแว้งทั้ง 2	76. กำลิ่ง วัวเถลิง	111. ข่า
7. รากมะยมจีด	42. รากมะหาด	77. เมล็ดมะละกอ	112. กัญชา
8. เปลือกกระทง	43. รากสังกะจาย	78. ต้นกระเม็ง	113. ดอกจัน
9. เปลือกต้นไผ่น้ำ	44. รากเขยตาย	79. ดีหมี	114. ลูกกระวาน
10. ลำโพงกาสลัก	45. สีสมขึ้น	80. กวาวเครือ	115. หัสศุณ ทั้ง 2
11. เปล้าเล็ก	46. ไพล	81. ตะไคร้หอม	116. สมุลแว้ง
12. เปล้าใหญ่	47. ว่านร้อยแปด	82. ขิง	117. คุณทีสอ
13. บัวหลวง	48. น้ำมันร้อยแปด	83. เปลือกต้นประดู่เลือด	118. การบูร
14. เถาวัลย์เปรียง	49. ชั่งข้าวโพด	84. ผักบั้งฝรั่ง	119. ลูกจัน
15. เขาควยเผือก	50. รากมะขาม	85. รากมะเดื่อชุมพร	120. สะค้าน
16. เถาหมวกขาว	51. ต้นฝัดก๊ว	86. ลั่นทม	121. เปาะหอม
17. ผักบั้งช้าง	52. หน่อไม้ตายพาย	87. จำปี	122. ผักขิง
18. เถาสะบ้าแดง	53. รากกำลิ่งทรี	88. จำปา	123. ลาขาว/ยาพานี้
19. กิ่งนางข่อย	54. กฤษณา	89. ช่อดอกตัวผู้ของต้นตาล	124. มะกรูด
20. ต้นโมก	55. ทองพันชั่ง	90. ขี้เฒ	125. เทียนทั้ง 5
21. ใบหนาด	56. ว่านกลีบแรด	91. ขี้เหล็ก	126. อบเชย
22. ใบสมัด	57. ผักราชพฤกษ์	92. ขี้กา	127. แก่นสน
23. ต้นขูด	58. สมอ	93. ขี้กา	128. แฝก
24. หัวกระดาดทั้ง 2	59. ยาดำ	94. ตานา (สีดาตง)	129. หัวเปราะ
25. รากส้มกุ้งทั้ง 2	60. เทียนต่างๆ	95. ตาโก	130. ลูกสะท้าน
26. หัวกลอย	61. ใบมะกา	96. ตาปลา	131. แก่นจวง
27. ดอกตี่ง	62. โสม	97. ทำมะลา	132. เปลือกสมุล
28. รากแฝกหอม	63. ยี่หว่าหวาน	98. หัวเครือหมาน้อย	133. จันทน์แดง
29. ผักแพวแดง	64. พริกไทย	99. กาฝากส้มโอ	134. จันทน์ขาว

30. หญ้าแห้วหมู	65. โกฐทั้ง 5	100. รากหมี	135. สัมป อย
31. หัวบุงรอก	66. ดีปลี	101. สีหะโมรา	136. มะนาว
32. หอมแดง	67. ผักคูน	102. ว่านงู	137. ขนุน
33. โดไม่รู้ล้ม	68. ขมิ้นเครือ	103. ว่านแก้พิษงู	138. กรันเกรา
34. หัวข้าวเย็นใต้	69. ใบมะขามแขก	104. ว่านนางคำ	139. สัมเสี้ยว
35. หัวข้าวเย็นเหนือ	70. ใบดาวกระจาย	105. รากหม่อน	140. งาขาว

ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ใช้ในตำรับ ได้แก่

- กระดานดำ/ ใบตองกล้วยดิบ/ กระดาษฟาง/ สมุดข่อยดำ
- น้ำมันข้าว น้ำมันมะพร้าว
- ปูนแม่เมาะ
- น้ำมันจากลำไ้สูงเหลือง
- ใบตอง
- น้ำปูนใส
- น้ำผึ้ง
- นมชั้นกระป๋อง
- ไข่ไก่ที่มีเชื้อ/ไข่ดิบ
- น้ำกะทิ
- เกลือ
- งาขาว
- ขาไก่ป่า
- เชื้อยวหมาไน

5. ความคิดเห็นเกี่ยวกับยาแผนโบราณและระบบการแพทย์

1. ผู้ให้ข้อมูล ให้ความเห็นว่าประชาชนนิยมรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันเนื่องจากเห็นผลเร็วกว่าการรักษาแผนโบราณ

2. มีสมุนไพรในท้องถิ่นที่ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ แต่เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจ ในการนำมาใช้อย่างถูกต้อง จึงควรมีการอบรม แนะนำ เผยแพร่ความรู้ด้านนี้แก่ประชาชน

3. ระบบการรักษาแผนโบราณที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นการรักษากันเองในชุมชนไม่ได้มีการจัดตั้งเป็นโครงการหรือหน่วยงานใดๆ อยากให้มีหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนและช่วยเหลือ ปัจจุบันการรักษาแผนโบราณไม่ได้แพร่หลายมากนัก มักเป็นการรักษาในกลุ่มญาติพี่น้องทั้งนี้เนื่องจาก สมุนไพรและส่วนประกอบที่ใช้ในตำรับยาแผนโบราณส่วนใหญ่หายาก

6. สมุนไพรและวิธีการรักษาโรคระบบทางเดินอาหาร

จากการสัมภาษณ์ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหารดังนี้

1. ยาแก้อาการท้องเดิน ท้องเสีย ท้องร่วง และอหิวาต์

สูตรที่ 1 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ ชั่งข้าวโพด โดยการเผาไฟก่อนจากนั้นจึงนำไปต้ม

สูตรที่ 2 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ ชั่งข้าวโพด รากมะหวด และ รากมะขาม (มะขามขี้) โดยมีวิธีการดังนี้ นำชั่งข้าวโพดไปเผาไฟก่อน จากนั้นจึงต้มรวมกับรากมะหวด และ รากมะขาม

สูตรที่ 3 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ ว่านนางคำ โดยมีวิธีรับประทาน 2 แบบ คือ

- นำหัวมาล้างให้สะอาดจากนั้นโขลกแล้วละลายในน้ำร้อน ต้มเฉพาะน้ำ
- เคี้ยวกินดิบๆ

2. ยาระบาย (ถ่ายท้อง)

สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ สมุดดำ/แดง และใบอ่อนต้นคูณ

3. ยาแก้ปวดท้อง

สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ หัวไพล โดยการนำไปต้มก่อนรับประทาน

4. ยาธาตุ รวมทั้งแก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

สูตรที่ 1 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ ว่านนางคำ (ลักษณะ หัวสีเหลืองใหญ่) โดยมีวิธีรับประทาน 2 แบบ คือ

- นำหัวมาล้างให้สะอาดจากนั้นโขลกแล้วละลายในน้ำร้อน ต้มเฉพาะน้ำ
- เคี้ยวกินดิบๆ

สูตรที่ 2 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ โกฐทั้ง 5, เทียนทั้ง 5, อบเชย, แก่นสน, หัวขิง, ดีปลีเชือก, รากเจตมูลเพลิง, รากชะพลู, หัวหมู, หัวเปราะ, นูตะแฝก, ขมิ้นอ้อย, ลูกสะท้าน, แก่นจวง, เปลือกสมุลแว้ง, จันแดง และ จันทน์ขาว อย่างละ 1 บาท ทำได้ทั้งบดเป็นผงหรือต้ม เพื่อรับประทาน

สูตรที่ 3 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ เกสรทั้ง 5, ลูกผักชี, ลูกดอม และบอระเพ็ด อย่างละ 2 สิ่ง นำมาบดเป็นผง จากนั้นละลายโดยใช้น้ำผึ้งรวง

5. ยารักษาโรคพยาธิ

สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ มะเกลือดิบ (20-30 ลูก) และ น้ำกะทิ โดยมีวิธีรับประทาน ดังนี้ ต้มนำหัวกะทิไปก่อน 1 แก้ว (เพื่อเรียกพยาธิมารวมกัน) จากนั้น รับประทาน มะเกลือดิบซึ่งโขลกเข้ากับน้ำหางกะทิ

6. โรคริดสีดวงทวาร

สูตรที่ 1 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ หัวกระดาดทั้ง 2, รากส้มกุ้งทั้ง 2, หัวกลอย, หัวและรากดองดึง, รากแฝกหอม, ผักเผงแดง, หนุ่ยหัวหมู, หัวบุนทร, หัวบัวหลวง และ ยาลม (ซึ่งประกอบด้วย หัวหนอนตายหยาก/หัวบัวหลวง, เกสรบัวหลวง และ หอมแดง)

สูตรที่ 2 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ ว่านสิงหโมรา มีวิธีการรับประทาน 2 แบบ คือ

- นำกากไปต้ม (แต่จะหายช้ากว่าวิธีหลัง)
- ดองเหล้า

ส่วนที่ 2 ปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน

การศึกษาปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบันของประชาชน มีผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่ม ได้แก่ ประชาชนที่มารับบริการจากสถานเอนามัย และ บุคลากรด้านสาธารณสุข มีรายละเอียดดังนี้

ประชาชนที่มารับบริการจากสถานเอนามัยจำนวน 210 คน ร้อยละ 60 เป็นเพศหญิง ประมาณครึ่งหนึ่งมีอายุอยู่ระหว่าง 21- 40 ปี มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 2,000 บาท ต่อเดือน และ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาเป็น รับจ้าง ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตาราง 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	85	40.5
หญิง	125	59.5
อายุ		
≤ 20 ปี	26	12.4
21 - 40 ปี	106	50.5
41 - 60 ปี	52	24.8
> 60 ปี	26	12.4
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	25	11.9
ประถมศึกษา	94	44.8
มัธยมศึกษา	73	34.8
ปริญญาตรี	18	8.6

ตาราง 1 (ต่อ)

ลักษณะ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาชีพ		
เกษตรกรรวม	65	31.0
รับจ้าง	61	29.0
ค้าขาย	21	10.0
รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	18	8.6
นักเรียน/นักศึกษา	19	9.0
อื่นๆได้แก่ ข้าราชการบำนาญ และแม่บ้าน	26	12.4
รายได้		
≤ 2,000 บาท	98	46.7
2,001 - 4,000 บาท	67	31.9
4,001 - 6,000 บาท	33	15.7
> 6,000 บาท	12	5.7

โรคที่ประชาชนป่วยบ่อยที่สุด ได้แก่ โรคระบบทางเดินหายใจ (ร้อยละ 34) รองลงมา
คือ โรคระบบทางเดินอาหาร และโรคผิวหนัง ตามลำดับ ดังตารางที่ 2

ตาราง 2 ความถี่ของการป่วยแยกตามโรค (n=210)

โรค	จำนวน(คน)	ร้อยละ
โรคทางเดินอาหาร		
ป่วย	37	17.6
ไม่ป่วย	173	82.4
โรคทางเดินหายใจ		
ป่วย	72	34.3
ไม่ป่วย	138	65.7
โรคผิวหนัง		
ป่วย	30	14.3
ไม่ป่วย	180	85.7
โรคอื่นๆ		
ป่วย	16	7.6
ไม่ป่วย	194	92.4

โรคอื่นๆ ได้แก่ ปวดข้อ เกาต์ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดหัว เครียด ไทรอยด์ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไต ปวดฟัน แผลเรื้อรัง

กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่งมีความเห็นว่า โรคระบบทางเดินหายใจเป็นโรคที่มีปัญหาในการรักษามากที่สุด ทั้งนี้ เนื่องจาก ปัจจุบันสภาพภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย อากาศไม่บริสุทธิ์ มีมลพิษ ส่วนหนึ่งเกิดจากอาชีพการงานที่จำเป็นต้องสัมผัสกับฝุ่น ควัน และสารเคมีบางอย่าง ก่อให้เกิดโรคระบบทางเดินหายใจ นอกจากนี้มีบางคนที่เป็นโรคภูมิแพ้ จึงไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ จะมีอาการและจำเป็นต้องทานยาต่อเนื่อง

ประมาณ ร้อยละ 23 ของกลุ่มตัวอย่าง มีความเห็นว่าโรคระบบทางเดินอาหารเป็นโรคที่รักษาได้ยาก โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า เนื่องมาจากพฤติกรรมกรรมการบริโภคของตนเอง เช่น ทานอาหารไม่ตรงเวลา รับประทานอาหารดิบๆสุกๆ เป็นต้น นอกจากนี้อาการจากโรคระบบทางเดินอาหาร มักเป็นๆหายๆ เช่น โรคกระเพาะ ต้องทานยาต่อเนื่องและใช้เวลาในการรักษานาน ในขณะที่ กลุ่มตัวอย่างอีกร้อยละ 13 เห็นว่าโรคผิวหนังเป็นโรคที่รักษาได้ยาก ทั้งนี้ เนื่องมาจากอาชีพการงาน รวมทั้งทำเลที่ตั้งของบ้านเรือน ทำให้ต้องสัมผัสกับสิ่งต่างๆ เช่น สารเคมี แดด หนูๆ ฝุ่นละออง แมลง เป็นต้น ทุกวันทำให้ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ดังตารางที่ 3

ตาราง 3 โรค 3 อันดับแรกที่ผู้ตอบมีปัญหาในการรักษา

โรค	จำนวน(คน)	ร้อยละ
โรคทางเดินอาหาร	121	57.6
โรคทางเดินหายใจ	48	22.9
โรคผิวหนัง	27	12.9

เมื่อประชาชนเจ็บป่วยในเบื้องต้น จะเลือกวิธีการรักษาโดยไปพบเจ้าหน้าที่สถานีนามมาย มากที่สุด คือ ประมาณ ร้อยละ 35 ดังตารางที่ 4

ตาราง 4 การเลือกวิธีการรักษาของผู้ตอบ (n=210)

วิธี	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. ไปโรงพยาบาลหรือคลินิก	32	15.2
2. ไปสถานีนามมาย	74	35.2
3. ซื้อยาจากร้านยา	7	3.3
4. ใช้สมุนไพรในการรักษา	4	1.9
5. ใช้ทั้งวิธีที่ 1 และ 2	44	21.0
6. ใช้ทั้งวิธีที่ 1 และ 3	3	1.4
7. ใช้ทั้งวิธีที่ 1 และ 4	1	0.5
8. ใช้ทั้งวิธีที่ 2 และ 3	8	3.8
9. ใช้ทั้งวิธีที่ 2 และ 4	4	1.9
10. ใช้ทั้งวิธีที่ 1 , 2 และ 3	17	8.1
11. ใช้ทั้งวิธีที่ 1 , 2 และ 4	11	5.2
12. ใช้ทุกวิธี	5	2.4

จากการรักษาด้วยวิธีต่างๆ พบว่า มีเพียงร้อยละ 10 เท่านั้นที่พบปัญหาจากการรักษาด้วยวิธีที่เลือก กล่าวคือ ปัญหาจากการไปโรงพยาบาลหรือคลินิก เนื่องจากมีผู้ไปใช้บริการในโรงพยาบาลจำนวนมาก ทำให้ได้รับบริการไม่ทั่วถึง เสียเวลาในการรอรับยา ส่วนการไปสถานีนามัยบางแห่งการคมนาคมไม่สะดวก ระยะทางไกล นอกจากนี้บางครั้งมีปัญหาเรื่องการใช้บัตรเพื่อแสดงสิทธิในการรักษาฟรี ปัญหาที่พบจากการซื้อยาจากร้านยาคือการรับประทานยาแล้วไม่หายจากโรค ยามีราคาแพง ส่วนการใช้สมุนไพรนั้น ส่วนใหญ่พบว่ารับประทานแล้วไม่หายหรือหายช้า ในบางครั้งกลับเป็นมากขึ้น

ตาราง 5 การปัญหาจากการรักษาด้วยวิธีต่างๆ

วิธี	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ไปโรงพยาบาลหรือคลินิก		
มี	21	10.0
ไม่มี	189	90.0
ไปสถานีนามัย		
มี	20	9.5
ไม่มี	190	90.5
ซื้อยาจากร้านยา		
มี	19	9.0
ไม่มี	191	91.0
ใช้สมุนไพรในการรักษา		
มี	21	10.0
ไม่มี	189	90.0

ผู้ป่วยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88) จะได้รับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน ในขณะที่ได้รับยาสมุนไพร และ/หรือ ยาแผนโบราณ ร้อยละ 2.4 และได้รับยาทั้ง 2 แบบ ร้อยละ 9.5 จากการใช้ยาแผนปัจจุบันจะพบว่าเกิดปัญหาหลายประการ ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ ยามีราคาแพง รองลงมาคือ รับประทานแล้วไม่หายจากโรค/หายช้า และ ไม่สะดวกในการรับประทาน ตามลำดับ

ตาราง 6 ปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน

ปัญหาที่พบ	จำนวนคน	ร้อยละ
ราคาแพง	44	21.0
ไม่สะดวกในการรับประทาน	21	10.0
เกิดอาการอันไม่พึงประสงค์จากยา	15	7.1
รับประทานแล้วไม่หายจากโรคหรือหายช้า	39	18.6
มีความลำบากในการซื้อหา	13	6.2

เมื่อสอบถามความคิดเห็นในการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค พบว่า ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73.8) เห็นด้วยในการนำมาใช้ โดยให้เหตุผลดังนี้

- ราคาถูก ทำให้ประหยัด
- พืชสมุนไพรจำนวนมากสามารถปลูกได้เองและหาได้ง่ายในท้องถิ่นจึงควรนำมาใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดซึ่งถือเป็นการส่งเสริมคุณค่าสมุนไพรไทยด้วย
- ไม่มีผลข้างเคียงหรืออันตราย มีความปลอดภัย
- กรรมวิธีการผลิตไม่ยุ่งยาก
- สามารถใช้ร่วมกับยาแผนปัจจุบันได้
- โรคบางโรคสามารถรักษาให้หายได้ บางครั้งได้ผลดีกว่ายาแผนปัจจุบันเสียอีก

ในขณะที่ ร้อยละ 19 ไม่เห็นด้วย เนื่องจากยังไม่แน่ใจในสรรพคุณและความปลอดภัย บางคนเคยมีประสบการณ์การใช้ กล่าวคือ รับประทานแล้วไม่หายจากโรค หรือบางครั้งทำให้เป็นมากขึ้น

มีข้อเสนอแนะ คือ เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลและสถานอนามัยควรมีการเผยแพร่ความรู้ แนะนำ วิธีการใช้สมุนไพรที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้ทราบ สามารถใช้ได้อย่างถูกต้องและประหยัดค่าใช้จ่ายในการรักษาได้ เมื่อสอบถามถึงความรู้ด้านสมุนไพร ประมาณ ร้อยละ 80 ตอบว่ามีความรู้ในเรื่องของสมุนไพรอยู่บ้าง ร้อยละ 16.2 ไม่มีความรู้เลย และ ร้อยละ 4.3 มีความรู้ด้านสมุนไพรมาก

จากการสนทนากลุ่ม เรื่องปัญหาจากการการใช้ยาของประชาชนจากเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยในอำเภอปากพลี พบว่า เมื่อประชาชนในเขต อ.ปากพลี มีอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้นส่วนใหญ่มักไปรับการรักษาจากสถานีอนามัยที่อยู่ใกล้เคียง เนื่องจาก สะดวกและประหยัด เพราะส่วนใหญ่ได้รับสิทธิในการรักษาฟรีโดยใช้บัตรสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อยและบัตรสุขภาพ ประกอบกับในเขตพื้นที่อำเภอปากพลีไม่มีร้านขายยาแผนปัจจุบันเลย มีเพียงร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จและสถานผดุงครรภ์ เพียงอย่างละ 1 แห่ง การเดินทางไปโรงพยาบาลปากพลีซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอนั้นไม่สะดวก

พฤติกรรมในการมารับการรักษาของประชาชน มีทั้งการบอกเล่าบอกอาการที่เป็นเพื่อขอรับการรักษาและร้องขอยาตามที่ต้องการหรือเคยใช้มาก่อนหน้านี้แล้ว

ส่วนปัญหาที่พบจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน ในการรักษาโรคระบบทางเดินอาหาร แบ่งได้เป็น 5 ข้อ ดังนี้

1. การใช้ยาไม่ถูกต้องของประชาชน เช่น
 - การกินยาไม่ถูกต้องกับโรค เช่น การซื้อยาแก้ท้องเสีย (loperamide) รับประทานเอง
 - การกินยาไม่ครบตามจำนวน เช่น การยารับประทานปฏิชีวนะ เมื่ออาการทุเลาจึงหยุดยา
2. ความไม่สะดวกในการรับประทาน จากกลิ่น รสชาติและรูปแบบของยา เช่น ยาลดกรดชนิดเม็ด บางคนอาจมีอาการคลื่นไส้อาเจียน ไม่สามารถเคี้ยว ยาปฏิชีวนะบางอย่างมีกลิ่นเหม็น รสเฝื่อนของผงเกลือแร่ขององค์การเภสัชกรรม เป็นต้น ส่งผลต่อความร่วมมือในการรักษา (compliance)
3. การเกิดอาการไม่พึงประสงค์ เช่น ยาถ่ายพยาธิ praziquantel ทำให้เกิดอาการคลื่นไส้อาเจียน
4. การใช้ยาในทางที่ผิด (Drug abuse) เช่น รับประทานทุกวันจนเกิดการติดยาระบาย bisacodyl
5. ปัญหาทางจิตใจ ยึดติดกับลักษณะเม็ดและสีของยา

ความคิดเห็นต่อการใช้ยาสมุนไพรของประชาชน

เมื่อสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการใช้ยาสมุนไพรของประชาชน โดยให้เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยเป็นผู้ประเมินและตอบแทนในฐานะที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่เห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ ในอ.ปากพลี ยังนิยมใช้ยาแผนปัจจุบันมากกว่าการใช้สมุนไพร ทั้งนี้ เพราะมีความสะดวก ปลอดภัย และเชื่อถือในสรรพคุณของยาแผนปัจจุบันมากกว่า เพราะเห็นผลการรักษาเร็วและแน่นอนกว่า ในขณะที่การใช้สมุนไพรมีข้อเสียหลายประการ ได้แก่ วิธีการเตรียมและการใช้ยุ่งยาก บางขนานต้องรับประทานในปริมาณที่มากและใช้เวลานานกว่าจึงจะ

เห็นผลการรักษา แต่ในกรณีที่เป็นยาเม็ดสมุนไพรที่รับประทานได้ทันที เช่น แคปซูลประชาชนจะนิยมรับประทานมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในการรักษาบางโรค ที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ด้วยยาแผนปัจจุบัน ประชาชนจะหันกลับไปรักษาด้วยยาสมุนไพร เช่น เอดส์ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง เป็นต้น

ความเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะ

ยาสมุนไพรที่มีจำหน่ายในปัจจุบันมีราคาแพง และเนื่องจากการจ่ายยาในสถานื่อนามัยส่วนใหญ่ผู้ป่วยจะมีสิทธิรับการรักษาฟรี ไม่ต้องเสียเงิน แต่หากเป็นยาสมุนไพรสำเร็จรูป ผู้ป่วยจะต้องจ่ายเงินในการรักษา เนื่องจากอยู่นอกกรอบบัญชียาของสถานื่อนามัย ทำให้ไม่นิยมใช้ นอกจากนี้ในกรณีที่สถานื่อนามัยได้รับการสนับสนุนยาหรืองบประมาณพิเศษจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การแพทย์แผนไทย ซึ่งอาจจะทำให้สามารถจ่ายฟรีแก่คนไข้ได้บ้าง ในบางช่วงเวลาเท่านั้น ดังนั้น จึงทำให้การใช้สมุนไพรไม่ต่อเนื่อง ควรมีนโยบายผลักดันรวมทั้งการสนับสนุนการใช้สมุนไพรอย่างจริงจังและต่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสนับสนุนการใช้สมุนไพรโดยผ่านสื่อต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวและเห็นข้อดีของการใช้สมุนไพรให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้เจ้าหน้าที่สถานื่อนามัยในอำเภอปากพลี มีความสนใจในด้านการใช้สมุนไพร จึงมีการให้คำแนะนำสำหรับการใช้สมุนไพรที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นแก่ประชาชนบ้างพอสมควร

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของสูตรตำรับยา โดยผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวท

เมื่อนำสมุนไพรมตามัที่ระบุในสูตรที่ใช้ในการรักษาโรกระบบทางเดินอาหารทั้ง 6 สูตร (ตอนที่ 1 ส่วนที่ 1) มาศึกษาส่วนประกอบจากเอกสารทางวิชาการและให้ผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวทวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการนำมาใช้นั้น ได้ผลดังนี้



ตาราง 7 รายชื่อสมุนไพรที่ระบุในสูตรที่ใช้ในการรักษาโรคทางเดินอาหาร

ลำดับ ที่	ชื่อสมุนไพร,ชื่อวิทยาศาสตร์, ชื่ออังกฤษ,วงศ์	ภูมิปัญญาพื้นบ้าน	ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์	เอกสารอ้างอิง
1	ข้าวโพด, <i>Zea mays</i> Linn., Indian com, Maize, Gramineae	ใช้ถอนพิษสำแดง ถอนพิษร้อนและ พิษยา แก้ปัสสาวะขัด หรือเป็นน้ำ แก้พิษตานซาง แก้ปัสสาวะ เป็น หนอง เป็นยาห้ามระดู เป็นยาปิด โลหิต บำรุงม้าม แก้บวม น้ำ แก้บิด ท้องร่วง	ฝอยข้าวโพด(style&stigma) เป็นยาขับปัสสาวะ รักษาโรคทางเดินปัสสาวะอักเสบและกามโรค ผลิต ให้ corn starch ,com oil (ใช้แทน olive oil)	- นันทวัน บุญยะประภัศร (บรรณาธิการ), สมุนไพร ไม่ พื้นบ้าน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 438
2	มะหาด, <i>Erioglossum rubiginosum</i> (<i>Lepisanthes rubiginosa</i> Leenh.), Blume., Sapindaceae	รากและใบใช้แก้ไข้ แก้พิษร้อน ผาต สมาน เมล็ดใช้ตำรับประทานแก้ไข้ ทรงและไอกรน		- เสียงยม พงษ์บุญรอด , ไม่ เทศเมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพ มหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 438 – 439
3	มะขาม, <i>Tamarindus indica</i> Linn., Tamarind, Caesalpinaceae	ใช้มะขามเปียก เป็นยาถ่าย เปลือก ต้นใช้เป็นยาสมานคุณธาตุ เนื้อใน เมล็ดเป็นยาฆ่าพยาธิได้เตือน ใบและ ยอดอ่อนมีรสเปรี้ยว ใช้ในการ อบสมุนไพร	เนื้อในผล มี potassium bitartrate ใช้เป็นยาระบาย เมล็ด มี tannin แก้กท้องเสียเรื้อรัง แก้บิด เนื้อในฝัก แก้จืด (มะขามเปียก) ที่มีรสเปรี้ยว มีกรดอินทรีย์ หลายชนิด เช่น กรด tartaric, citric เป็นต้น ซึ่งมี ฤทธิ์ขับเสมหะ ละลายเสมหะ และเป็นยาระบาย organic acid จะไปช่วยกระตุ้นให้ขับน้ำลายทำให้ชุ่ม	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล , สมุนไพร สวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พริ้น ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 198

			คอ ลดอาการระคายเคือง แก้วไอ	
4	ว่านนางคำ (ขมิ้นน้อย), <i>Curcuma zedoaria</i> Roxb., Zedoary, Zingiberaceae	เหง้า ขับลม แก้วท้องอืดเพื่อ ขับ ปัสสาวะ รักษาแผล	สารเคมีที่พบได้แก่ curcumin, β -elemene	- เสี่ยง พงษ์บุรุษอด , ไม่ เทศเมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพ มหานคร, พ.ศ.2522 , หน้า 492
5	สบู่ดำ, <i>Jatropha curcas</i> Linn., Physic Nut (Purging Nut), Euphorbiaceae	เมล็ดคั่วใช้เป็นยาถ่ายอย่างแรง ใบ และเนื้อไม้ ใช้แช่น้ำอาบเด็ก เป็นยา ถอนพิษ ต้นใช้ใบปูลา น้ำมันจาก เมล็ดใช้หล่อลื่น	เมล็ด มี curcin (toxic albumin) เป็นยาถ่ายอย่าง แรง ทำให้ burn ในลำคอ ปวดท้อง อาเจียน ท้องเสีย อาจตายได้ ยางจากต้น เบื่อปลา กัดหู	- คณิตา เลขะกุล และคณะ, ไม่ ดอกและไม้ประดับ, ด้านสุทธา การพิมพ์, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2536, หน้า 157
6	สบู่แดง, <i>Jatropha</i> <i>gossypifolia</i> Linn., Cotton Leafed <i>Jatropha</i> , Euphorbiaceae	เมล็ดมีฤทธิ์เป็นยาถ่ายอย่างแรง	เมล็ด มีฤทธิ์เหมือนสบู่ดำ แต่อ่อนกว่า	- คณิตา เลขะกุล และคณะ, ไม่ ดอกและไม้ประดับ, ด้านสุทธา การพิมพ์, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2536, หน้า 158
7	คูณ, <i>Cassia fistula</i> Linn. , Golden Shower (Indian laburnum), Caesalpinhiaceae	ใช้เนื้อหุ้มเมล็ดแก้วท้องผูก ขับเสมหะ ดอกแก่ใช้ เป็นยาระบาย แก้วขับ พยาธิไส้เดือน ใช้เนื้อหุ้มเมล็ดขนาด ก่อนทำหัวแม่มือ (ประมาณ 4 กรัม) ต้มกับน้ำ ใส่เกลือเล็กน้อย ต้มก่อน นอน ใบมีสรรพคุณระบายท้อง ขับ พยาธิผิวหนัง แก้วและเม็ดฝนตาม	ทุกส่วน มี anthraquinones(Rhein,senoside A,B) เป็นยาระบาย ใบ มี chrysophanic acid แก้วกลาก เนื้อในฝัก เป็นยาระบาย เมล็ด เป็นยาระบาย ทำให้ คลื่นไส้ อาเจียน เปลือกราก มีสารกลุ่ม flavonoids มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อรา	- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร สวนสิริรุกชาติ, ออมรินทร์พริ้น ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 77 - นันทวัน บุญยะประภัศร (บรรณาธิการ), สมุนไพร ไม่

	ร่างกาย มาเชื้อโรค			พื้นบ้าน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 626-631
8	ไพล, <i>Zingiber cassumunar</i> Roxb., Zingiberaceae	ใช้เหง้าเป็นยาขับลม ขับประจำเดือน มีฤทธิ์ระบายอ่อนๆ แก้บิด สมานลำไส้ ใช้เป็นยาภายนอกโดยใช้เหง้าสด ฝนทาแก้เคล็ดยอก ฟกบวม เส้นตึง เมื่อยชบ เหน็บชา สมานแผล	เหง้า แก้ปวดท้อง ท้องผูก ท้องอืดเพื่อ จุกเสียด ด้านการอักเสบ คลายกล้ามเนื้อเรียบ น้ำมันไพล ผสมแอลกอฮอล์สามารถทากันยุงได้ สาร 4-(4-hydroxy-1-butenyl) veratrole ในเหง้าไพลมีฤทธิ์ ขยายหลอดลม ผลการทดลองใช้ผงไพลกับผู้ป่วย เด็กที่เป็นหืด พบว่าใช้ได้ผลดีทั้งในรายที่มีอาการ หอบหืดแบบเฉียบพลันและเรื้อรัง สารเคมีที่พบ ได้แก่ cassumunin A and B, (E)-1-(3,4-dimethoxyphenyl)but-1-ene, (E)-1-(3,4-dimethoxyphenyl) butadiene, zerumbone	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 211 -T. Nagano, Y. Oyama, N. Kajita, L. Chikahisa, M. Nakata, E. Okazaki and T. Masuda, <i>Jpn. J. Pharmacol.</i> 75, 363-370 (1997).
9	โกฐหัวบัว (Selinum) <i>Conioselinum univittatum</i> Turczaninow, Umbelliferae	ใช้เหง้า ขับลม		-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 216-217
10	โกฐสอ, <i>Angelina sylvestris</i> Linn., Umbelliferae	ใช้ราก แก้ไข้ แก้ไอ แก้หืด บำรุงหัวใจ	สารเคมีที่พบ ได้แก่ anomalin, bergapten, byakangelicol, diosmin, Imperatorin, isoperforin, marmesin, 3-hydroxymarmesin 1'-O-β-D	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พริน

			- pyranoside (2S,3R),oleic acid. Petroselinic acid. Oxypeucedanin hydrate,Phellopterin,5β-cyclolavandulyl-oxypsoresalen, quercetin,scopoletin.umbelliferone, umbelliprenin,xanthotoxin,xanthoxolฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ฤทธิ์คล้ายกล้ามเนื้อมดลูก กระตุ้นมดลูก เพื่ออัตราการเต้นของหัวใจ	ดั่งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 216-217 -นันทวัน บุญยะประภัศร์ (บรรณาธิการ), สมุนไพรไม้พื้นบ้าน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 359-360
11	โกฐเขมา (Atractylis), <i>Atractylodes lyrata</i> Sieb. et Zucc., Compositae	ใช้เหง้า ขับลม แก้โรคลิ้นปากในคอ ขับปัสสาวะ แก้หอบ	สารเคมีที่พบ ได้แก่ atractylodin,atractylodinol, atractylodinol acetate,atractylon, atractylone.atractylolides A-I,ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ฤทธิ์กดหัวใจ กดระบบประสาทส่วนกลาง ลดอุณหภูมิร่างกาย กัดการหายใจ คลายกล้ามเนื้อเรียบ ทำให้หลอดเลือดคลายตัว ทำให้กล้ามเนื้อมดลูกบีบตัว ด้านการชัก รักษาแผลในกระเพาะ ขับปัสสาวะ และต้านฤทธิ์ขับปัสสาวะ กระตุ้นและยับยั้งการหลั่งของกระเพาะ เพิ่มการบีบตัวของกระเพาะ ลดการอักเสบ ยับยั้งเบาหวาน เพิ่มระดับน้ำตาลในเลือด รักษาเรื้อนกวาง กระตุ้นภูมิคุ้มกัน ยับยั้งการเกิด oxygen radical ด้านเบคทีเรีย ด้านการสลายตัวของไฟโบริน ลดความดันเลือด ด้านการลดจำนวนของเม็ดเลือดขาว ด้านฮอร์โมน LH และ progesterone	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 216-217 -นันทวัน บุญยะประภัศร์ (บรรณาธิการ), สมุนไพรไม้พื้นบ้าน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 327-340

			ยับยั้งการหดเกร็งของลำไส้ เพิ่มการไหลเวียนเลือด กระตุ้นการสร้าง corpus luteum กระตุ้นการเคลื่อนย้ายของmacrophage เป็นยาเบื่อปลา ป้องกันพิษฟูยับยั้งเอนไซม์ glutamate-pyruvate transaminase และ tyrosinase	ยับยั้งการหดเกร็งของลำไส้ เพิ่มการไหลเวียนเลือด กระตุ้นการสร้าง corpus luteum กระตุ้นการเคลื่อนย้ายของmacrophage เป็นยาเบื่อปลา ป้องกันพิษฟูยับยั้งเอนไซม์ glutamate-pyruvate transaminase และ tyrosinase	
12	โกฐเชียง (Lovage) <i>Levisticum officinale</i> Koch. Umbelliferae	ใช้ใบและใช้ แก้วไอ แก้วสะอึก ขับลม บำรุงเลือด	สารเคมีที่พบ ได้แก่ angelic acid, angeolide, apiol, levistolide, B,ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ ฤทธิ์ทำให้ไวต่อแสง ทำให้แพ้ต้านเชื้อรา แบคทีเรีย ฤทธิ์เหมือนเอสโตรเจน ลดไขมันในเลือด ยับยั้งการจับตัวของเกล็ดเลือด กระตุ้นภูมิคุ้มกัน	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 216-217 -นันทวัน บุญยะประสงค์ (บรรณาธิการ), สมุนไพรไม่พินบ้าน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 349-352	
13	โกฐจุฬาลำพา (Artemisia), <i>Artemisia vulgaris</i> Linn., Compositae	ใช้ใบและช่อดอก แก้วใช้มีฝน เช่น หัตถ์ อีสุกอัส แก้วไอ แก้วหืด ขับลม แก้วบิด แก้วท้องเสีย ขับระดู บิ่บมดลูก ขับเสมหะ แก้วปวดศีรษะ รากใช้ขับพยาธิ รักษาโรคลม	สารเคมีที่พบ ได้แก่ aesculetin, aesculin, artemisia acetate, artemisia alcohol, artemisia ketone, artemisia ketone isovalerate,ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ ฤทธิ์ฆ่าแมลงไล่แมลง ต้านมาเลเรีย ทำให้กล้ามเนื้อหดเกร็ง ขับลม ลดการอักเสบ กดประสาทส่วนกลาง ยับยั้งการทำงานของกล้ามเนื้อลาย ต้านอิมมูนา	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 216-217 -นันทวัน บุญยะประสงค์	

			จุลชีพ แบคทีเรีย เชื้อรา ไวรัสก่อมะเร็ง ยับยั้งการก่อ กลายพันธุ์ ทำให้แพ้ ขั้วพยาธิ ทำให้เกิดการหดเกร็ง ของลำไส้ แก้กัก บำรุงหัวใจ ลดความดันเลือด คลาย กล้ามเนื้อเรียบ	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ insecticide, hypotensive, uricosuric, antibronchospasm, cholereti cantibacterial, galactagogue และ antispasmodic	(บรรณาธิการ), สมุนไพร ไม่ พินบ้าน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 340-346
14	เทียนดำ (Black Cumin) , <i>Nigella sativa</i> Linn., Ranunculaceae	ใช้เมล็ด ขับลม ขับเสมหะ แก่ อาเจียน บำรุงเลือด		ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ insecticide, hypotensive, uricosuric, antibronchospasm, cholereti cantibacterial, galactagogue และ antispasmodic	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร สวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พริ้น ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 214 -ประนอม เดชวิษฐ์กุล, การ พิสูจน์เอกลักษณ์และจัดทำข้อ มูลจำเพาะทางเภสัชเวชของ เทียนทั้ง 9, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2537, หน้า 6-7
15	เทียนแดง (Garden Cress), <i>Lepidium sativum</i> Linn. , Cruciferae	ใช้เมล็ด ขับลม ขับเสมหะ แก่ อาเจียน		มีองค์ประกอบทางเคมี ได้แก่ isothiocyanate, fatty acid, benzylthiocyanate, benzylisothiocyanate, benzylcyanide, mucilage, lectin, lepidine, sinapic acid ethyl ester, N,N-dibenzylthiourea และ N,N- dibenzylurea ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ antibiotic	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร สวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พริ้น ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 214

			และ antibacterial	-ประนอม เดชวิศิษฐ์สกุล, การพิสูจน์เอกลักษณ์และจัดทำข้อมูลจำเพาะทางเภสัชวิทยาของเทียนทั้ง 9, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2537, หน้า 9
16	เทียนขาว (ยี่หระ) (Cumin), <i>Cuminum cuminum</i> Linn., Umbelliferae	ใช้เมล็ด ขับลม ขับเสมหะ แก้วน้ำ ขับระดูขาว	มีองค์ประกอบทางเคมี ได้แก่ luteolin, apigenin, น้ำมันหอมระเหยฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ antifertility, larvicidal และ antibacterial	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 214 -ประนอม เดชวิศิษฐ์สกุล, การพิสูจน์เอกลักษณ์และจัดทำข้อมูลจำเพาะทางเภสัชวิทยาของเทียนทั้ง 9, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2537, หน้า 11-12
17	เทียนขาวเปลือก (Fennel), <i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	ใช้เมล็ด ขับลม ขับเสมหะ บำรุงกำลัง	มีองค์ประกอบทางเคมี ได้แก่ volatile oil, anethole, fenchone, limonene, sterols, fatty acids และ	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร

	var. <i>dulce</i> Alef., Umbelliferae		flavonoids ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ antimutagen, tonic, stimulant,carminative, laxative, antiemetic, anthelminthic, estrogenic, antitumor, antispasmodic, antibacterial, antimicrobial และ diuretic	สวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พริน ดั่งกรัฟ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 214 - ประนอม เดชวิศิษฐ์สกุล, การ พิสูจน์เอกลักษณ์และจัดทำข้อ มูลจำเพาะทางเภสัชเวชของ เทียนทั้ง 9, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2537, หน้า 15
18	เทียนตาตุ่มแดง (Dill) , <i>Anethum graveolens</i> Linn., Umbelliferae	ใช้เมล็ด บำรุงธาตุ ขับเสมหะ รักษา เลือดกำเดา	มีองค์ประกอบทางเคมี ได้แก่ carvone, dihydrocarvone, limonene, phellandrene, petroselinic acid, essential oil, vicienin, fatty acids, oligomycins A and C, umbelliferone, scopoletin, esculetin และ anethofuran ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ antifungal และ mutagenic	- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร สวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พริน ดั่งกรัฟ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 214 - ประนอม เดชวิศิษฐ์สกุล, การ พิสูจน์เอกลักษณ์และจัดทำข้อ มูลจำเพาะทางเภสัชเวชของ เทียนทั้ง 9, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2537,

19	อบเชย อบเชยจีน, <i>Cinnamomum cassia</i> Nees ex Blume., Cassia Bark อบเชยญวน, <i>C. loureirii</i> Nees., Saigon Cinnamon อบเชยเทศ, <i>C. zylanicum</i> Nees., Ceylon Cinnamon อบเชย(ไทย) <i>C. iners</i> Blume., Lauraceae	ใช้เปลือกต้นในเป็นเครื่องเทศ ยาขับลม แต่งกลิ่น ประชุมเป็นยาหอมและยานัตถุ์ ทำให้สดชื่น แก้ท้องเฟอืด แก้จุกเสียด แน่นท้อง	เปลือกต้น มีสาร cinzeylanin, cinzeylanol ซึ่งมีฤทธิ์ฆ่าตัวอ่อนของหนอนไหม และแมลงหลายชนิด	หน้า 17-18 - คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 83, 212 - A. Y. Leung and S. Foster, Encyclopedia of Common Natural Ingredients Used in Food, Drugs, and Cosmetics, 2nd edition, John Wiley & Sons, New York, 1996, pp. 167-170.
20	สน สนสามใบ, <i>Pinus kesiya</i> Royle ex Gordon สนสองใบ, <i>P. merkusii</i> Jungh. & de Vriese Pinaceae	แก่นสนมีรสขมเผ็ด ใช้กินแก้ไข้ ขับเสมหะ กระจายลม แก้คลื่นเหียนอาเจียน แก้ท้องเฟอืด แก้สนจะมีน้ำมันและชันสนปนอยู่ด้วย น้ำมันสนใช้ทาถูปวด แก้เคล็ดขัดยอก อีกเสบในส่วนตัว ใช้ผสม ในน้ำร้อนแล้วใช้ผ้าชุบ นำไปประคบท้อง แก้ท้องบวม ลำไส้พิการ มดลูกพิการ	Pine tar ได้จากการกลั่นเนื้อไม้สน เป็นของเหลวข้นสีน้ำตาลดำ ประกอบด้วยสาร น้ำมันสน acetic acid, methyl alcohol และน้ำมันอื่น ๆ Pine tar มีฤทธิ์ทำให้เกิดการระคายเคืองเฉพาะที่ (local irritant), antibacterial และขับเสมหะ pine oil (น้ำมันสน) ได้จากการกลั่นไม้สนใช้เป็น disinfectant, deodorant	เสียม พงษ์บุรอรอด, ไม่เทศเมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 535-536 J. A. Duke, Handbook of Phytochemical Constituents of GRAS Herbs and Other Economic Plants, CRC Press,

				Boca Raton, 1992, pp. 459-462.
21	ขิง, <i>Zingiber officinale</i> Roscoe, Ginger, Zingiberaceae	ใช้เหง้าขิงแก่ทั้งสดและแห้ง เป็นยาขับลม แก้อาเจียน แก้ไอ ขับเสมหะ และขับเหงื่อ	ในเหง้าขิงแก่มีน้ำมันหอมระเหย และ oleo-resin ซึ่งทำให้ขิงมีรสเผ็ดและกลิ่นหอม ซึ่งมีฤทธิ์ขับลมโดยไปกระตุ้นการบีบตัวของกระเพาะอาหารและลำไส้ และยังพบว่าขิงมีสรรพคุณแก้คลื่นไส้ อาเจียน แก้อาเจียนและลม (shogaol) นอกจากนี้ยังพบว่าขิงมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย ที่ทำให้เกิดหนองได้ด้วย ป้องกันและบำบัดโรค migraine, รักษาโรคปวดข้อ ต้านการเกิดแผลในกระเพาะ, ชี้นำดีช่วยย่อย (Gingerol) ลดการอักเสบ (gingerol และ shogaol) แก้ชักและเสริมฤทธิ์ Barbiturate, ยับยั้งการจับตัวของเกล็ดเลือด(shogaol)	- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 210 - A. Y. Leung and S. Foster, Encyclopedia of Common Natural Ingredients Used in Food, Drugs, and Cosmetics, 2 nd edition, John Wiley & Sons, New York, 1996, pp. 271-274
22	ตีปัสซีอิก, <i>Piper retrofractum</i> Vahl., Piperaceae	ผลขับลม แก้ปวดท้อง เป็นเครื่องเทศแต่งกลิ่น รส อาหาร	ฤทธิ์ขับลมและแก้ไอ เกิดจากน้ำมันหอมระเหยและสาร piperine สารสกัดด้วยเมธานอลของผลตีปัสซีอิก ผลยับยั้งการบีบตัวของลำไส้เล็ก ในขณะที่สารสกัดด้วย petroleum ether ทำให้สัตว์ทดลองแท้งได้ จึงควรระวังการใช้ในสตรีมีครรภ์	- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 166
23	เจตมูลเพลิง - เจตมูลเพลิงขาว <i>Plumbago</i>	รากทำให้ระคายเคือง ปัสสาวะและทำให้แห้งได้ แก้ปวดศีรษะ ช่วยย่อย	มีสารplumbagin ซึ่งมีฤทธิ์กระตุ้นการบีบตัวของมดลูกและลำไส้ ช่วยให้มีการหลั่งน้ำย่อยเพิ่มขึ้น	- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร

	<i>zeylanica</i> Linn. -เจตมูลเพลิงแดง <i>Plumbago indica</i> Linn. Leadwort ,Plumbaginaceae	ขับเหงื่อ แก้โรคผิวหนัง	ความอยากอาหาร แต่การใช้ต้องระวัง เพราะสารนี้ระคายเคืองต่อทางเดินอาหาร และอาจเป็นพิษได้ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ ฤทธิ์ยับยั้งการฝังตัวของตัวอ่อน ทำให้แท้ง เป็นพิษต่อตัวอ่อน ต้านเชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา ยีสต์ เป็นพิษต่อเซลล์ ลดอุณหภูมิของร่างกาย ลดไข้ ลดความดันเลือด กระตุ้นการหดตัวของกล้ามเนื้อเรียบ ทำให้กล้ามเนื้อคลายตัวเพิ่ม bilirubin ในพลาสมา ลดปริมาณกรดยูริก เพิ่มความเข้มข้นของโปรตีนในพลาสมา เพิ่มน้ำตาลในเลือด ลดโคเลสเตอรอล ฟอสโฟไลปิด และไตรกลีเซอไรด์ในเลือด ด้านฤทธิ์ของแอลกอฮอล์ยับยั้ง การเป็นพิษต่อดับ ด้านการชัก กัดประสาทส่วนกลาง มีฤทธิ์เหมือนเอนเอสโตรเจน ยับยั้งเซลล์มะเร็ง ด้านมาเลเรีย	สวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พรินดิงกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 169 -นันทวัน บุญยะประภัศร (บรรณาธิการ), สมุนไพรไม่พินัน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 729-735
24	ข้าพหลู ,<i>Piper sarmentosum</i> Roxb., Piperaceae	ใช้ทั้งต้นขับเสมหะ ใบเป็นยาขับลม ใช้รากแก้ธาตุพิการ ชัดเบาปวดเจ็บ ช่วยเจริญอาหาร บำรุงธาตุ แก้ลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ แก้ปวดท้อง ท้องเสีย แก้เสมหะ แก้เมื่อยขบ แก้ลม ท้องอืดพ้อ แก้ปัสสาวะรดที่นอน แก้สะอึก	สารเคมีที่พบ ได้แก่ neolignans และ sarmentosine การทดลองในสัตว์พบว่าสารสกัดจากทั้งต้นมีฤทธิ์กระตุ้นการเคลื่อนไหวของลำไส้ และคลายกล้ามเนื้อ นอกจากนั้นยังมีฤทธิ์ต้านการเกาะกลุ่มของเกล็ดเลือด ด้านเภสัชวิทยา ลดน้ำตาลในเลือด	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พรินดิงกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 167 -นันทวัน บุญยะประภัศร (บรรณาธิการ), สมุนไพรไม่

				พืชน้ำ (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 827-829	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 97	-C. Thebtaranonth, Y. Thebtaranonth, S. Wanauppathamkul and Y. Yuthavong, <i>Phytochemistry</i> 40, 125-128 (1995).
25	แห้วหมู , <i>Cyperus rotundus</i> Linn., Nutgrass, Cyperaceae	หัว ขั้วปัสสาวะ ขั้วเหงื่อ ขั้วลม ทำให้ประจำเดือนปกติ แก้บิด มีฤทธิ์คลายอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ	สารเคมีที่พบ ได้แก่ patchoulene, caryophyllene alpha-oxide, 10,12- peroxycalamene, 4,7 - dimethyl-1 - tetralone, β - selinene การทดลองในสัตว์พบฤทธิ์ขับปัสสาวะ ลดไข้ ลดความดันโลหิต และ ลดการอักเสบ ซึ่งเชื่อว่าเนื่องจากสาร α - cyperone นอกจากนี้ยังพบฤทธิ์ยับยั้ง การเจริญของเชื้อมาเลเรียชนิด falciparum ในหลอดทดลองด้วย			
26	หัวเปราะ, <i>Kaempferia galanga</i> Linn. , Zingiberaceae	เหง้า ขั้วลม แก้ไอ ทำยากลิ่วคอ	สารสกัดของเหง้าทำให้ กล้ามเนื้อเรียบของลำไส้เล็ก คลายตัว บรรเทาอาการปวดท้องได้			-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 129
27	ขมิ้นอ้อย <i>Curcuma zedoaria</i> Rosc. Zedoary	เหง้า ขั้วลม แก้ท้องอืด ขั้วปัสสาวะ รักษาแผล	สารเคมีที่พบได้แก่ curcumin, guaiaiol, curzerenone, zedoarone, germacrone, curdione, neocurdione, curcumenol,			-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 129

	Zingiberaceae		isocurcumenol, aerugidiol, zedoarndiol, curcumenone ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ ฤทธิ์ความเป็นพิษต่อเซลล์ ด้านเชื้อรา ด้านการอักเสบ ป้องกันพิษต่อตับ	ตั้งกรู๊ฟ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 95 W. J. Syu, C. C. Shen, M. J. Don, J. C. Ou, G. H. Lee and C. M. Sun, <i>J. Nat. Prod.</i> 61, 1531-1534 (1998).
28	สะค้าน <i>Piper spp.</i> Piperaceae	ใช้เป็นยาขับลมในลำไส้ บำรุงธาตุ ใช้ปรุงรวมกับยาธาตุ แก้อาตพิการ แก่จุกเสียด ใบแก้ลมในกองเสมหะ โลหิต ผลแก้ลมแน่นในทรวงอก ราก แก้ไข้ แก้หืด ดอกแก้โรคลม		เสงี่ยม พงษ์บุญรอด, ไม่เทศ เมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 502-503
29	จางหอม, <i>Cinnamomum parthenoseylon</i> Meissn. , Lauraceae	ใบมีกลิ่นหอม ใช้เป็นเครื่องเทศ เนื้อไม้สีขาว มีกลิ่นหอมฉุนคล้ายกลั่น การบูร ใช้ปรุงเป็นยาหอมแก้ลม จุกเสียด แน่นท้อง แก้อาการปวดท้อง ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ เป็นยาบำรุงธาตุ	แก่นและเปลือก ให้นำมันหอมระเหย ที่ประกอบด้วย safrol ใช้แต่งกลิ่นอาหารและเครื่องสำอาง	เสงี่ยม พงษ์บุญรอด, ไม่เทศ เมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 290-291 X. D. Li, W. Y. Liu and C. L. Niu, <i>Biol. Chem.</i> 377, 825-831 (1996).
30	สมุลแว้ง, <i>Cinnamomum bejolghota</i> Sweet ,	เปลือกต้นมีกลิ่นหอมฉุน ใช้ป็นเป็น ผงรับประทานเป็นหมากหอม กินกับหมากแก้ปากเหม็น แก้ลมวิงเวียน	พบสาร podolactone E ยังมีการเจริญของพืชอื่นได้	เสงี่ยม พงษ์บุญรอด, ไม่เทศ เมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522,

	Lauraceae	และลมทำให้ใจสั่น แก้พิษหัวดำดำเดา		หน้า 517-518 M. N. Galbraith, D. H. Horn and J. M. Sasse, <i>Experientia</i> 28, 253-254 (1972).
31	จันทน์แดง , <i>Dracaena</i> <i>loureiri</i> gagnep., Agavaceae	แก่นที่ขาสง ทำยาหอม ดับพิษไข้	สารเคมีที่พบ ได้แก่ 10 - hydroxy - 11 - methoxydracaenone, 7,10 -dihydroxy-11- methoxydracaenone, loureirins 1-4, homoisoflavonesฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ได้แก่ฤทธิ์ ต้านแบบที่เรียกว่าเป็น estrogen agonist	เสงี่ยม พงษ์บุญรอด, ไม่เทศ เมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 163-164 คณิตา เลขะกุล และคณะ, ไม่ ดอกและไม้ประดับ, ดำเนินสุทธา การพิมพ์, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2536, หน้า 138
32	จันทน์ขาว, <i>Mansonia gagei</i> Drumm., Sterculiaceae <i>Tarenna hoaensis</i> Pitard, Rubiaceae, <i>Diospyros</i> <i>insidiosa</i> Bakh., Ebenaceae	เนื้อไม้ไม่ที่ตายมาไม่ต่ำกว่า 6 ปี จะ มีกลิ่นหอม ใช้เข้ายาหอม ใช้แทนไม้ จันทน์		คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหิดล, สยามไภษัชยพิทักษ์ : ภูมิปัญญาของชาติ, อมรินทร์ พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, กรุงเทพมหานคร, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2539, หน้า 107
33	เกสรบัวหลวง ,Lotus, <i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn., Nymphaeaceae	ใช้เป็นยาบำรุง หัวใจ บำรุงกำลัง แก้ อาการ หน้ามืด วิงเวียนศีรษะ	ในดอกบัวมีสาร hyperoside, isoquercetin, kaempferol - 3 - glucuronide, luteolin, meratine, quercetin, quercetin - 3 -	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร สวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พริน

			glucuronide		ดั่งกรุป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 150
34	เกสรบุษนาค , Iron Wood <i>Mesua ferrea</i> Linn., Guttiferae	ใช้ดอกแห้งเป็นยาฝาดสมาน บำรุงธาตุและขับลม บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ ใช้ใบพอกสมานแผลสด			-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินต์กรุป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 139
35	เกสรสารภี, <i>Mammea siamensis</i> Kosterm., Guttiferae	ใช้ดอกแห้งปรุงยาหอม บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น ชูกำลัง			-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินต์กรุป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 136
36	เกสรมะลิ (Jasmine), <i>Jasminum sambac</i> Ait., Oleaceae	ใช้ดอกแห้งปรุงยาหอม ทำให้จิตใจชุ่มชื้น แก้ไข้	สารเคมีที่พบได้แก่ volatile oil, beta-primeveroside, beta-rutinoside ดอกมะลิมีฤทธิ์ยับยั้งการหลั่งน้ำนม		-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินต์กรุป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 128
37	เกสรพิทูล , <i>Mimusops elengi</i> Linn., Sapotaceae	ใช้ดอกเข้ายาหอม บำรุงหัวใจ แก้เจ็บคอ แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เปลือกต้น ใช้ต้มอมกัวคอกแก็โรคเพ็งอีกเสบ เนื้อไม้ทราลง มีสีน้ำ	เมล็ดมีสาร saponin ได้แก่ Miglycoside I, mimusopside A and B, mimusin, Mi-saponin A, 16 α -hydroxy Mi-saponin A		-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ, อมรินทร์พรินต์กรุป, กรุงเทพมหานคร,

		ตาลเข้ม ประชา มีกลิ่นหอม เรียกว่า ขอนดอก ใช้บำรุงตับ ปอด หัวใจ และบำรุงครรภ์		พ.ศ. 2535, หน้า 142
38	ลูกผักชี , <i>Coriandrum sativum</i> Linn., <i>Coriander</i> , <i>Umbelliferae</i>	ผล แต่งกลิ่น ขับลม กระตุ่นลด ความร้อนในร่างกาย แก้กะหาย	ลูกผักชีมีน้ำมันหอมระเหย 0.4-1% สารตัวหลักในน้ำมัน คือ d-linalool (coriandrol) borneol, geraniol, geranyl acetate, camphor, carvone, anethole, coumarins ได้แก่ psoralen, angelicin, scopoletin, umbelliferone, flavonoid glycosides ได้แก่ quercetin-3-glucuronide, isoquercitrin, rutin,ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาได้แก่ ฤทธิ์ลดไขมัน ฤทธิ์ post-coital antifertility ฆ่าเชื้อ มีความเป็นพิษต่อเซลล์ เล็กน้อย	-เสียม พงษ์บุญรอด, ไม่เทศ เมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 344 -V. Chithra and S. Leelamma, <i>Plant Foods Hum. Nutr.</i> 51, 167-172 (1997). -M. S. Al-Said, K. I. Al-Khamis, M. W. Islam, N. S. Parmar, M. Tariq and A. M. Ageel, <i>J. Ethnopharmacol.</i> 21, 165-173 (1987).
39	กระดอม (ชิกาดง) , <i>Gymnopetalum cochinchinense</i> Kurz., <i>Cucurbitaceae</i>	นำจากใบ เป็นยาหยอดตาแก้ตาเจ็บ ผลสุก เป็นพืช ผลดิบ รสขมจัด เป็น ยาเจริญอาหาร ช่วยย่อย ใบ บำรุงธาตุ แก้ไข้		-เสียม พงษ์บุญรอด, ไม่เทศ เมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 10-11 -นันทวัน บุญยะประภัตร (บรรณาธิการ), สมุนไพร ไม่

					พื้นบ้าน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 28-29
40	บอระเพ็ด, <i>Tinospora crispa</i> Miers. ex Hook. f. & Thoms., Menispermaceae	เถา รสขม แก้ไข้ ขับเสมหะ เจริญอาหาร	มีฤทธิ์ลดไข้ เจริญอาหาร พบสาร feruloyltyramine tinotuberide, picoretin การทดลองในสัตว์พบว่าน้ำสกัดเถาสามารถลดไข้ ด้านการอักเสบ ลดระดับน้ำตาลในเลือด		- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกษชาติ, อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 204
41	มะเกลือ, <i>Diospyros mollis</i> Griff., Ebony, Ebenaceae	ผลดิบสดเป็นยาถ่ายพยาธิได้หลายชนิด โดยถ่ายพยาธิปากขอได้ดีที่สุด เด็กอายุ 10 ปี ใช้ 10 ผล ผู้ที่อายุมากกว่า 10 ปี ให้เพิ่มจำนวนขึ้น 1 ผลต่อ 1 ปี แต่สูงสุดไม่เกิน 25 ผล คือ ผู้ที่อายุ 25 ปีขึ้นไป กิน 25 ผลเท่ากัน ล้างให้สะอาดตำให้แหลก กรองเอาเฉพาะน้ำผสมหัวกะทิ 2 ช้อนชาต่อมะเกลือ 1 ผล กินครั้งเดียวให้หมดตอนเช้ามีค่อนอาหารประมาณ 3 ชั่วโมง หลังจากนี้ 3 ชั่วโมงถ้าไม่ถ่ายให้กินยาระบายดีเกลือ โดยใช้ผงดีเกลือ 2	ผลดิบมีสาร diospyrol glycoside ซึ่งมีฤทธิ์ขับพยาธิปากขอและเส้นตาย ได้ดีมากและยังขับพยาธิไส้เดือนได้ด้วย สารนี้จะถูก oxidise ในสารละลายที่เป็นด่าง (เช่นน้ำปูนใส), ความร้อนหรือออกซิเจนในอากาศเปลี่ยนไปเป็นสารสีดำซึ่งเป็นพิษต่อประสาทตา ข้อควรระวัง 1. เด็กอายุต่ำกว่า 10 ขวบ สตรีมีครรภ์และให้นมบุตรห้ามใช้ 2. ต้องใช้ผลมะเกลือสดที่ยังมีสีเขียว ไม่แตกช้า 3. เตรียมเสร็จต้องใช้อุณหภูมิที่ไม่ต่ำกว่า 4. ไม่ใช้ความร้อนในการเตรียม 5. ไม่ใช้น้ำปูนใสเป็นน้ำกระสายยาเพราะจะเร่ง		- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุกษชาติ, อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 102

		ข้อนี้โต๊ะ ละลายน้ำประมาณครึ่งแก้ว เพื่อถ่ายพยาธิและตัวยาที่เหลือออกมา	ปฏิกิริยาให้เกิดการ oxidise เร็วขึ้นและช่วยให้ดูดซึมดีขึ้น ควรใช้ห้กะทีสด เพื่อไม่ให้กะทีไปเคลือบกระเพาะลำไส้ ช่วยลดการดูดซึมเข้าสู่ร่างกาย ต้องการให้สัมผัสกับพยาธิในลำไส้เท่านั้น เพราะมีพิษกับพยาธิย่อมมีพิษกับคนและสัตว์ด้วย	
42	กระดาดทั้ง 2 กระดาดขาว, <i>Alocasia indica</i> Schott กระดาดแดง, <i>A. indica</i> Schott var. <i>metallica</i> , Araceae	เหง้า คั้นน้ำใส่แผล คัดฝ้าหนอง สมานแผล	สารเคมีที่พบคือ alocasia lectin	-เสงี่ยม พงษ์บุญรอด, ไม่เทศ เมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 9-10 -นันทวัน บุญยะประภัศร์ (บรรณาธิการ), สมุนไพรไม้ พื้นบ้าน (1), ประชาชน, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 32
43	รากส้มกุ้งทั้ง 2 ส้มกุ้งบก, <i>Begonia inflata</i> Clarke, Begoniaceae ส้มกุ้งขน, <i>Ardisia helferiana</i> Kurz., Myrsinaceae	ใช้รากถ่ายเส้น แก้กัใน กัด เสมหะ และโลหิต แก้ไอ		-เสงี่ยม พงษ์บุญรอด, ไม่เทศ เมืองไทย, เกษมบรรณกิจ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2522, หน้า 545
44	หัวกลอย, <i>Dioscorea hispida</i> Dennst., Wild	ใช้หัวใต้ดิน แก้กษาดาน (อาการแข็ง เป็นล้าในท้อง) หุงเป็นน้ำมันใส่แผล	หัวใต้ดิน มี dioscorine มีฤทธิ์กระตุ้นประสาท ทำให้ ชักและเบื่อเมา (ก่อนทำเป็นอาหาร ต้องผ่านบางๆ	-คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สยามไภษี

Yam, Dioscoreaceae	กัฒฝ้า กัฒหนอง สมานบาดแผล กัฒ เสมหะและโลหิตก่อน	ลัฏนำ หลายๆ ครั้้งโดยแะให้้้นำไหลผ่านคัางคัีน)	ชยพฤกษ : ภูมึปัญญาของชาตึ, อมรึนทร์ พรึนตึ้ง แอนตึ พับลึช ชึ้ง, กรุ้งเทพหมานคร, พึมพ์ ครั้้งที่ 2 พ.ศ. 2539, หน้า 106 -นัันทวััน บุดณะประกัศตร (บรณธาธึการ), สมุณไพร ไม้ พึ้นบ้าน (1), ประชาชน, กรุ้งเทพหมานคร, พ.ศ. 2539, หน้า 138-139
45 ดองตึ้ง, <i>Gloriosa superba</i> Linn., Climbing Lily, Liliaceae	ใช้เห้งนำเป็นยาแก้ปวดตามข้อ	ลัฏนำไต้ดิน มีสัาร methyl cdchicine ชึ้ง จะไป double chromosome ของฟึช ทำไ้ได้พึ้นธึใหม่มาก รึกษาโรคไชข้ออึกเสบ (gout) แต่มี side effect มาก ทำไ้ระคายเคือ่ตือ่กระพะาะลั้สั ทำไ้ให้อาเจียน และทือ่งเสัย	-คณะเภสัชศาสตรึ มหาวึทยาธัลัยมหึดล, สมุณไพร สวัณสึรึรุกษาตึ, อมรึนทร์พรึน ตึ้งกรึ้พ, กรุ้งเทพหมานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 115
46 แฝกหอม, <i>Vetiveria</i> <i>zizanioides</i> Stapf., Vetiver, Gramineae	รากแก้ไ้	มีน้ำมันหอมระเหย “oil of vetiver” ใช้แต่งกลึน เคือ่รือ่่งลั้าอาจ	-คณะเภสัชศาสตรึ มหาวึทยาธัลัยมหึดล, สมุณไพร สวัณสึรึรุกษาตึ, อมรึนทร์พรึน ตึ้งกรึ้พ, กรุ้งเทพหมานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 206
47 ฝึกแ้วแดง, <i>Iresine</i> <i>herbstii</i> Hook. f., Blood	ใช้รึากเป็นยาขับลม แก้ทึด ไอและ ปวดเมือ่อยตามข้อ		-คณะเภสัชศาสตรึ มหาวึทยาธัลัยมหึดล, สมุณไพร

	Leaf , Amaranthaceae			ส่วนสรีรุษชาติ, อมรินทร์พริน ตั้งกรุงฯ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 128
48	หัวบุงกรอ, <i>Amorphophallus saraburiensis</i> Gagnep. Araceae		หัวใต้ดิน มีสารสำคัญที่ออกฤทธิ์คือ glucomannan ซึ่งมีพลังงานต่ำ ใช้เป็นอาหารของผู้ที่จะลดความอ้วน เพราะไม่ทำให้พลังงาน ไม่ย่อย ไม่ดูดซึม เข้าร่างกาย จะขับถ่ายออกมาในรูปเดิม นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ลด cholesterol ในเลือด ลดน้ำตาลในเลือด	- เต็ม สมิตินันท์, ชื่อพรรณไม้ แห่งประเทศไทย, พืชน้ำพืชลินซิง, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2523 - คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร ส่วนสรีรุษชาติ, อมรินทร์พริน ตั้งกรุงฯ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 48
49	บัวหลวง, <i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn., Sacred Lotus , Nymphaeaceae	เกสรตัวผู้ ขั้วปัสสาวะ ขั้วสมหะ ฝาดสมานบำรุงหัวใจ แก้ลม แก้ไข้ ยางจากก้านใบและก้านดอก แก้ท้อง เดิน ใบมีฤทธิ์ลดความดันโลหิต ราก บัว เป็นยาบำรุงกำลังมีคุณค่าทาง อาหารสูง ทำให้เจริญอาหาร แก้อ่อน ใน ลดไข้ แก้ไอ แก้กระหายน้ำ	ดีบัว (embryo) มี methyl - corypalline ขยายเส้น เลือดที่ไปเลี้ยงหัวใจ ใช้กับคนไข้ที่เป็นโรคหัวใจขาด เลือด เนื่องจากหลอดเลือดตีบตัน	- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร ส่วนสรีรุษชาติ, อมรินทร์พริน ตั้งกรุงฯ, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 150
50	หนอนตายหยาก, <i>Pouzolzia pentandra</i> Benn., <i>P. indica</i>	ใบฆ่าหนอน ฆ่าพยาธิ ฆ่ายาไทย แก้ โรคตาชโมย	สารเคมีที่พบได้แก่ stenine , 3,5- dihydroxy - 4 - methylbibenzyl, 3,5 - dihydroxy - 2' -	- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สมุนไพร

	(L.) guad., Urticaceae		methoxy - 4 - methy/bibenzyl, 3 - hydroxy - 2',5 - dimethoxy - 2 - methy/bibenzyl	สวนสิริรุกชาติ, อมรินทร์พริน ตั้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 193 -S. Ueo, H. Irie and H. Harada, Chem. Pharm. Bull. 15, 768-770 (1967). -W. Zhao, G. Qin, Y. Ye, R. Xu and X. Le, Phytochemistry 38, 711-713 (1995).
51	หอมแดง, Eleutherine palmaefolia Murr., Iridaceae	หัวใต้ดิน ขั้วปัสสาวะ เป็นยาถ่าย ทำ ให้อาเจียน ขั้วบลม แก้ปวดท้อง		คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุก ชาติ, อมรินทร์พรินตั้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 105
52	ว่านสิงหโมรา, Cyrtosperma johnstoni N. E. Br., Araceae	ใช้ช่อดอกปิ้งไฟแล้วดองเหล้ากิน รักษาริดสีดวงทวาร ก้านใบแห้งเป็น ชั้นเล็ก ๆ ดองเหล้ากินเป็นยาเจริญ อาหาร บำรุงโลหิต เหมาะสำหรับ สตรี	มี proterlytic enzyme ใช้อย่างน้อย	คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหิดล, สมุนไพรสวนสิริรุก ชาติ, อมรินทร์พรินตั้งกรุ๊ป, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. 2535, หน้า 98

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวทเกี่ยวกับสูตรต่างๆดังกล่าว ในด้านสรรพคุณ ความปลอดภัย ความเหมาะสมในการนำมาใช้ สรุปได้ดังนี้

1. สูตรยาแก้อาการท้องเดิน ท้องเสีย ท้องร่วง และอหิวาต์

สูตรที่ 1 สมุนไพรมะขามที่ใช้ ได้แก่ ชั่งข้าวโพด โดยการเผาไฟก่อนจากนั้นจึงนำไปต้ม

สูตรที่ 2 สมุนไพรมะขามที่ใช้ ได้แก่ ชั่งข้าวโพด รากมะหวด และ รากมะขาม (มะขามขี้) โดยมีวิธีการ ดังนี้ นำชั่งข้าวโพดไปเผาไฟก่อน จากนั้นจึงต้มรวมกับรากมะหวด และ รากมะขาม

สูตรที่ 3 สมุนไพรมะขามที่ใช้ ได้แก่ วานนางคำ (ลักษณะ หัวสีเหลืองใหญ่) โดยมีวิธีรับประทาน 2 แบบ คือ

1. นำหัวมาล้างให้สะอาดจากนั้นโขลกแล้วละลายในน้ำร้อน ดื่มเฉพาะน้ำ
2. เคี้ยวกินดิบๆ

ข้อคิดเห็น : ชั่งข้าวโพดเผาไฟอาจให้คาร์บอนซึ่งช่วยดูดซับของเสียหรือพิษต่างๆซึ่งเป็นสาเหตุของอาการท้องเดิน ไม่มีข้อมูลทางเคมีของรากมะหวดและมะขาม แต่เข้าใจว่าทั้งสองอย่างนี้น่าจะมีสาร tannin ซึ่งถูกสกัดออกมาได้ด้วยการต้มกับน้ำ tannin จะออกฤทธิ์ฝาดสมาน ช่วยยับยั้งอาการท้องเสียได้ (คล้ายกับการต้มน้ำชาแก่ๆ เพื่อช่วยระงับอาการท้องเสีย) ส่วนวานนางคำ เนื่องจากมีสารหอมระเหยเป็นองค์ประกอบ จึงน่าจะช่วยระงับอาการปวดท้อง และสารเคมีหลายตัวในน้ำมันหอมระเหยมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อได้

2. สูตรยาระบาย (ถ่ายท้อง) สมุนไพรมะขามที่ใช้ ได้แก่ สับดำ/แดง และใบอ่อนต้นคุณ

ข้อคิดเห็น : การใช้สับดำหรือสับแดง ถึงแม้จะเป็นสมุนไพรมะขามที่ใช้กันมาแต่โบราณ แต่ผลการวิจัย ชี้ให้เห็นว่าสารที่มีฤทธิ์ระคายเคืองจากพืชนี้ คือ phorbol esters เป็นสารที่มีผลกระตุ้นให้เกิดมะเร็งได้ และยังมีสารโปรตีนที่เป็นพิษ อาจมีผลรุนแรงได้ถ้าใช้อย่างไม่ระมัดระวัง จึงไม่ขอแนะนำให้ใช้สมุนไพรมะขามนี้เป็นยาถ่าย ยังมีสมุนไพรมะขามไทยอื่นๆ อีกมากที่อาจนำมาแทนได้ เช่น ชุมเห็ดเทศ คุณ มะขามแขก (ใบคุณใช้เป็นยาระบายได้ แต่สาธารณสุขมูลฐานแนะนำให้ใช้จากเนื้อในฝักแก่)

3. สูตรยาแก้ปวดท้อง สมุนไพรมะขามที่ใช้ ได้แก่ หัวไพล โดยการนำไปต้มก่อนรับประทาน

ข้อคิดเห็น : หัวไพลมีน้ำมันหอมระเหย จึงมีฤทธิ์ขับลม ช่วยบรรเทาอาการปวดท้องได้ แต่สมุนไพรมะขามมีคุณสมบัติเด่นในการใช้เป็นยาภายนอก รักษาอาการอักเสบ

4. สูตรยาธาตุ รวมทั้งแก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

สูตรที่ 1 สมุนไพรมะขามที่ใช้ ได้แก่ วานนางคำ (ลักษณะ หัวสีเหลืองใหญ่) โดยมีวิธีรับประทาน 2 แบบ คือ

1. นำหัวมาล้างให้สะอาดจากนั้นโขลกแล้วละลายในน้ำร้อน ดื่มเฉพาะน้ำ

2. เคี้ยวกินดิบๆ

สูตรที่ 2 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ โกฐทั้ง 5, เทียนทั้ง 5, อบเชย, แก่นสน, หัวขิง, ดีปลีเชือก, รากเจตมูลเพลิง, รากชะพลู, หัวหมู, หัวเปราะ, แฝก, ขมิ้นอ้อย, ลูกสะท้าน, แก่นจวง, เปลือกสมุลแว้ง, จันแดง และ จันขาว อย่างละ 1 บาท ทำได้ทั้งบดเป็นผงหรือตำ เพื่อรับประทาน

สูตรที่ 3 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ เกสรทั้ง 5, ลูกผักชี, ลูกค่อม และบอระเพ็ด อย่างละ 2 สิ่ง นำมาบดเป็นผง จากนั้นละลายโดยใช้น้ำผึ้งรวง

ข้อคิดเห็น : สมุนไพรเกือบทุกชนิดที่ใช้ในยาธาตุทั้ง 3 สูตร เป็นสมุนไพรที่มีสารหอมระเหยเป็นส่วนประกอบซึ่งทำให้มีคุณสมบัติช่วยขับลม บรรเทาอาการท้องอืดเฟ้อได้ มียกเว้นอยู่เพียง รากเจตมูลเพลิง และลูกกระดอมที่ช่วยย่อย กับจันขาวและบอระเพ็ดซึ่งไม่มีฤทธิ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับอาการท้องอืดเฟ้อ ที่ต้องระวังในการใช้ คือ รากเจตมูลเพลิง ซึ่งมีผลระคายเคืองต่อทางเดินอาหาร และอาจเกิดพิษได้

5. สูตรยารักษาโรคพยาธิ สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ มะเกลือดิบ (20-30 ลูก) และ น้ำกะทิ โดยมีวิธีรับประทาน ดังนี้ ตีมน้ำหัวกะทิไปก่อน 1 แก้ว (เพื่อเรียกพยาธิมารวมกัน) จากนั้น รับประทาน มะเกลือดิบซึ่งโคลงเข้ากับน้ำหางกะทิ

ข้อคิดเห็น : มะเกลือเป็นสมุนไพรที่แนะนำให้ใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐาน แต่การใช้ต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง จึงควรศึกษาวิธีการใช้ที่ถูกต้องไว้ด้วย ทั้งในแง่ของขนาดใช้ และวิธีการเตรียมยา ไม่เช่นนั้นอาจเกิดอันตรายได้

6. สูตรยารักษาโรคจิตสืดวงทวารหนัก

สูตรที่ 1 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ หัวกระดาดทั้ง 2, รากส้มกุ้งทั้ง 2, หัวกลอย, หัวและรากดองดึง, รากแฝกหอม, ผักแว้งแดง, หนุ่ยหัวหมู, หัวบุงรอก, หัวบัวหลวง และยาลม(ที่ประกอบด้วย หัวหนอนตายหยาก/หัวบัวหลวง, เกสรบัวหลวง และ หอมแดง) (ไม่ระบุวิธีการใช้)

สูตรที่ 2 สมุนไพรที่ใช้ ได้แก่ ว่านสิงหโมรา มีวิธีการรับประทาน 2 แบบ คือนำกากไปต้ม หรือดองเหล้า

ข้อคิดเห็น : สูตรที่ 1 ในการรักษาโรคจิตสืดวงทวาร เนื่องจากไม่ระบุวิธีการใช้ ทำให้ไม่แน่ใจว่าเป็นยาภายนอกหรือภายใน (เข้าใจว่าจะเป็นยาภายใน) แต่จากข้อมูลเท่าที่มีอยู่ยังไม่สนับสนุนการใช้รักษาโรคนี้ สมุนไพรบางชนิดในสูตร ได้แก่ กลอยและหัวดองดึง อาจมีพิษได้ถ้ารับประทานในขนาดที่ไม่เหมาะสม (กลอยมีองค์ประกอบบางชนิดเป็นสาร steroid อาจให้ผลระงับการอักเสบได้บ้าง) ทั้งกลอยและหัวกระดาด ถ้ามีสรรพคุณตามตำรายาไทยจริงๆ น่าจะเหมาะสำหรับใช้ภายนอกเพื่อกัดหนองในแผลมากกว่าจะใช้เป็นยากิน ส่วนตัวยาลอื่นดูเหมือนจะเป็นตัวยามีกลิ่น อาจใส่ในสูตรเพื่อช่วยแต่งกลิ่น ยกเว้นหัวบุงรอก ซึ่งไม่แน่ใจว่าใส่เพื่ออะไร ส่วนสูตรที่ 2 เป็นการใช้อย่างใดในตำรายาโบราณ ซึ่งยังไม่มีข้อมูลอื่นสนับสนุน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สังเขปความมุ่งหมาย สมมุติฐาน และวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อจะศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรกระบบทางเดินอาหารของชุมชนอำเภอบางพลี จังหวัดนครนายก โดยมีสมมุติฐานว่าชาวบ้านในชุมชนดังกล่าวอาจมีปัญหาบางประการจากการรักษาโรกระบบทางเดินอาหารด้วยการใช้ยาแผนปัจจุบัน และ/หรืออาจมีความสนใจที่จะกลับไปสู่การรักษาโดยระบบการแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะการใช้สมุนไพร ซึ่งสามารถหาหรือเพาะปลูกได้เองในชุมชน การดำเนินการศึกษาแยกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรกเป็นการรวบรวมสูตรตำรับยาสมุนไพรที่ยังคงมีใช้อยู่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านของหมอชาวบ้านและผู้ที่มีความรู้ด้านสมุนไพรในต.นาหินลาด อ.บางพลี จากนั้นศึกษาถึงปัญหาในการใช้ยาแผนปัจจุบัน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากประชาชน ส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในของสูตรตำรับยาสมุนไพรเหล่านั้น ในด้านสรรพคุณ ความเป็นพิษ ความเหมาะสมในการนำมาใช้เพื่อเป็นการเสริมหรือทดแทนยาแผนปัจจุบันที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ โดยวิเคราะห์จากหลักฐานทางวิทยาศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญทางเภสัชเวท จากการศึกษาที่ได้ สามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการรวบรวมและศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรกระบบทางเดินอาหารใน อ.บางพลี มีผู้ให้ข้อมูล 11 ท่าน แบ่งเป็น พระภิกษุ 1 รูป หมอชาวบ้าน 2 ท่าน และผู้ที่สนใจด้านการใช้สมุนไพรในการรักษา 8 ท่าน พบว่า การได้รับความรู้ในด้านการใช้สมุนไพรเหล่านี้ มาจากทั้งการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ การศึกษาด้วยตนเอง การเข้ารับฟังการอบรมและการค้นพบเห็นสูตรตำรับยา โรคที่รักษาครอบคลุมหลายกลุ่มโรค อาทิเช่น โรกระบบทางเดินหายใจ โรกระบบทางเดินอาหาร โรคผิวหนัง เป็นต้น การรักษาใช้ทั้งแบบใช้สมุนไพรเดี่ยวและใช้ร่วมกับส่วนประกอบอื่น สำหรับสูตรตำรับที่ใช้ในการรักษาโรกระบบทางเดินอาหาร แบ่งตามกลุ่มอาการของโรคได้ 6 กลุ่ม ดังนี้

- (1) ยารักษาอาการท้องเสีย ท้องร่วง และอหิวาห์
- (2) ยารักษาอาการปวดท้อง
- (3) ยาบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ
- (4) ยารักษาโรคพยาธิ
- (5) ยารักษาโรคจิตสับสน

(6) ยาระบาย

ส่วนปัญหาที่พบจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปที่มารับบริการจากสถานือนามัย จำนวน 210 คน ร้อยละ 60 เป็นเพศหญิง ประมาณครึ่งหนึ่งมีอายุระหว่าง 21-40 ปี มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 2,000 บาทต่อเดือน จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม พบว่า โรคที่ประชาชนป่วยและมีปัญหาในการรักษามากที่สุด คือ โรคระบบทางเดินหายใจ รองลงมา ได้แก่ โรคระบบทางเดินอาหาร และโรคผิวหนังตามลำดับ เมื่อประชาชนเกิดอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้น จะเลือกวิธีการรักษาโดยการไปพบเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่สถานือนามัยมากที่สุด และส่วนมากได้รับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน สำหรับปัญหาที่พบมากที่สุดจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน คือ ยามีราคาแพง รองลงมาได้แก่ การรับประทานยาแล้วไม่หายหรือหายช้า ความไม่สะดวกในการรับประทาน การเกิดอาการอื่นไม่พึงประสงค์ และมีลำบากในการหาซื้อยา ตามลำดับ ประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยที่จะนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค เนื่องจากเห็นว่ามีราคาถูก เพราะพืชสมุนไพรหาได้ง่ายในท้องถิ่น ทำให้เกิดการประหยัดได้ มีความปลอดภัย กรรมวิธีการผลิตไม่ยุ่งยาก สามารถใช้ร่วมกับยาแผนปัจจุบันได้ บางคนเคยมีประสบการณ์การใช้สมุนไพรที่ได้ผลมาแล้ว จึงมีความเชื่อถือ นอกจากนี้ประชาชนต้องการให้เจ้าหน้าที่ในสถานือนามัยและโรงพยาบาลมีการเผยแพร่ความรู้ และแนะนำวิธีการใช้สมุนไพรที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถใช้ได้อย่างถูกต้อง ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการรักษา อย่างไรก็ตามยังมีประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการนำสมุนไพรมาใช้ เนื่องจากยังไม่แน่ใจในสรรพคุณและความปลอดภัย และเคยใช้มาก่อนหน้านี้แล้วแต่ไม่ได้ผล

จากการสนทนากลุ่มร่วมกับเจ้าหน้าที่สถานือนามัยในเขต อ.ปากพลี ทุกแห่ง รวม 9 ท่านนั้น ได้ให้ความเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ยาแผนปัจจุบันที่พบเป็นปัญหาที่พบได้ทั่วไป เช่น การใช้ยาไม่ถูกต้อง ความไม่สะดวกในการรับประทานยา การใช้ยาในทางที่ผิด เป็นต้น ส่วนในแง่ของความต้องการและการยอมรับในการใช้สมุนไพรนั้น เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการแพทย์ปัจจุบันและการใช้ยาสมุนไพร เจ้าหน้าที่เห็นว่า ประชาชนในชุมชนปากพลียังคงต้องการที่จะได้รับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันมากกว่า เนื่องจากมีความเชื่อถือในด้านสรรพคุณ ความปลอดภัย อีกทั้งสะดวกในแง่ของการรับประทานและการมารับการรักษา

จากการวิเคราะห์ตามหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ถึงสารสำคัญในการออกฤทธิ์รักษาความเป็นพิษ ตลอดจนความเหมาะสมในการนำมาใช้โดยการให้ความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านเภสัชเวท พบว่าสูตรต่างๆที่ใช้รักษาอาการของโรค 4 กลุ่มแรก มีสรรพคุณในการรักษาอาการต่างๆได้ แต่สำหรับสูตรยารักษาโรคพยาธิและยาบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ นั้นควรระวังสำหรับรากเจตมูลเพลิง เนื่องจากอาจจะคายเคืองทางเดินอาหารได้ ส่วนยารักษาโรคพยาธิ

ควรใช้ด้วยความระมัดระวังทั้งในแง่ของขนาดใช้ และวิธีการเตรียมยา ในขณะที่สูตรสำหรับรักษาโรคจิตเสีดวงทวารและยาระบาย ไม่แนะนำให้ใช้เนื่องจากมีสารพิษบางชนิด อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกายได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนในเขตอำเภอปากพลี ในการใช้สมุนไพรรักษาโรกระบบทางเดินอาหาร ควบคู่ไปกับการศึกษาปัญหาจากการใช้ยาแผนปัจจุบัน พบว่าปัจจุบันในชุมชนปากพลียังคงมีการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรคอยู่บ้างแต่ไม่แพร่หลายนัก มักเป็นการรักษาชาวบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงโดยหมอชาวบ้านเท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากหมอชาวบ้านหรือผู้ที่มีความรู้ด้านสมุนไพรมีจำนวนไม่มากนัก ประกอบกับ ปัจจุบันนี้ประชาชนนิยมที่จะรับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันมากเนื่องจากเห็นผลรวดเร็วและสะดวกต่อการรับบริการ นอกจากนี้ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครนายก เชื่อกันว่า ดินแดนบริเวณนี้มีบางช่วงที่มีได้เป็นชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น หรือมีการปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าอันเนื่องมาจากสภาพผืนดินไม่อำนวยต่อการเพาะปลูกเท่าใดนักจึงอาจมีผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งรวมถึงการใช้สมุนไพรด้วย มีการขาดช่วงไป ทำให้สูตรตำรับยาที่ใช้ในการรักษาโรคมิไม่มากนัก อีกทั้งสูตรที่มีใช้ในปัจจุบัน เมื่อมีการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชเวทแล้ว พบว่า สูตรรักษาดังกล่าวที่ได้ทั้ง 6 สูตร ไม่มีความโดดเด่นในด้านการออกฤทธิ์การรักษามากนักมีเพียงสูตรที่ใช้รักษาอาการท้องเสียและแก้ปวดท้องเท่านั้นที่ใช้ได้ดี ดังนั้น หากสมุนไพรที่เป็นใช้ส่วนประกอบในสูตรนั้นสามารถหาได้ง่ายจากท้องถิ่น ก็ควรจะสนับสนุนให้นำมาใช้ในการรักษาได้ สำหรับสูตรยารักษาโรคพยาธิและยาบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ มีข้อควรระวังบางประการ ควรมีการแนะนำแก่ผู้ใช้ เช่นเดียวกับ ยารักษาโรคจิตเสีดวงทวารและยาระบาย ที่ไม่แนะนำให้ใช้เนื่องจากมีสารพิษบางชนิด อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกายได้ จำเป็นต้องชี้แจงแก่หมอชาวบ้านเหล่านั้นให้ทราบและเข้าใจ

ปัจจุบันคนไทยพึ่งพาระบบแพทย์แผนใหม่มากเกินไปจนบางครั้งขาดความมั่นใจในตนเองในการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานและการรักษาตนเองอย่างง่าย ๆ ที่อาจไม่จำเป็นต้องได้รับการดูแลจากแพทย์แผนปัจจุบัน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญคือการกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนหันกลับมารู้จักการรักษาตนเองในเบื้องต้น เช่น การรู้จักพืชผักที่อยู่ใกล้ตัวซึ่งมีสรรพคุณในการรักษาสามารถหาได้ง่ายจากท้องถิ่นมาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งนอกจากจะทำให้ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพตนเองได้แล้ว ยังช่วยลดภาระของบุคลากรทางการแพทย์ได้อีกด้วย อีกทั้งยังส่งผลต่อค่าใช้จ่ายด้านยาซึ่งถือเป็นค่าใช้จ่ายทางสุขภาพที่มีมูลค่าสูงมากของประเทศลงได้ ซึ่งในการที่จะกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนเห็นคุณค่าและเข้าใจถึงประโยชน์ของการดูแลรักษาตนเองโดยการใช้สมุนไพรนั้น จำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เป็นแกนในการดำเนินงานอย่างจริงจัง เพื่อกำหนด

แนวทางและนโยบายที่ชัดเจนและต่อเนื่อง เช่น การกำหนดมาตรการ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุนด้านงบประมาณ เป็นต้น ประการสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขของรัฐเองควรต้องมีความเข้าใจและมั่นใจในประสิทธิภาพของการใช้สมุนไพรก่อน รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจเพียงพอเพื่อที่จะสามารถแนะนำ ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในชุมชนตลอดจนให้ความร่วมมือในการทำงานร่วมกันได้

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการสำรวจและรวบรวมสูตรตำรับยาที่ใช้อันเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่น และนำสูตรเหล่านั้นมาวิเคราะห์ความเป็นไปได้โดยใช้ข้อมูลจากหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่ เพื่อสร้างเป็นองค์ความรู้ แล้วจึงนำกลับไปให้ชุมชนนั้นได้ใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม



บรรณานุกรม

1. สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. เอกสารประกอบการประชุม โครงการจัดทำแผนพัฒนาการแพทย์แผนไทยในแผนพัฒนาการสาธารณสุขตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8. วันที่ 26-28 ส.ค. 2539 ณ โรงแรมริชมอนด์ อ.เมือง จ.นนทบุรี
2. วิวัฒน์ ลิ้ม. (พ.ศ.-ม.ย. 2542). "ภูมิปัญญาไทยกับสุขภาพ," หมออนามัย. ปีที่ 8(ฉบับที่ 6)
3. สำรวย ทรัพย์เจริญ. การสัมมนาเรื่อง "การพัฒนาการใช้ยาสมุนไพรทางคลินิกและการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเขตร้อน" หัวข้อ "ความนิยมและความปลอดภัยในการใช้สมุนไพร" 26-27 ก.พ. 2530 ณ ห้องประชุมศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน อาเซียน มหิดล ศาลายา
4. คณะอนุกรรมการระบาดวิทยา คณะกรรมการประสานงานสาธารณสุขระดับอำเภอ สรุปสถานการณ์ระบาดวิทยา ปี 2541 (ม.ค.-ส.ค.) อ.ปากพลี จ.นครนายก
5. สรุปผลการปฏิบัติงาน ปีงบประมาณ 2540 คปส อ.ปากพลี
6. แบบสรุปข้อมูลประชากร ด้านสุขภาพอนามัย อ.ปากพลี จ.นครนายก (สรุปการสำรวจเมื่อวันที่ 1 ก.ค. 41)
7. ปรีชา อุปโยคิน และคณะ. (2540). "การประเมินผลการพัฒนาสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ธรรมชาติเพื่อเป็นยา" คณะสังคมศาสตร์ และ "วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท" คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
8. รายงานข้อมูลทางระบาดวิทยาของอ.ปากพลี จ.นครนายก
9. เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. ยาสมุนไพร สำหรับงานสาธารณสุขมูลฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก
10. รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล บก. (ก.พ.42). สมุนไพรยาไทยที่ควรรู้. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
11. ดรุณ เพ็ชรพลาย บก. (2537). สมุนไพรพื้นบ้าน(ฉบับรวม) กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : P.A.Living Co, LTd.
12. มาตานุสรณ์ "พืชสมุนไพร" งานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่ทองหยิบ เรื่องรังษี พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

13. สุจินดา คุจารย์วณิช. (ก.ย.37). "การวิจัยเชิงคุณภาพ : พฤติกรรมสุขภาพ" ฝ่ายวิจัยและพัฒนาการ ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ. ขอนแก่น. พิมพ์ครั้งที่ 2 ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา
14. สุวิทย์ วิบูลผลประเสริฐ. (2537). ระบบยาของประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์
15. มัลลิกา มัติโก บก. (2534). คู่มือวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ ชุดที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีพฤติกรรมสุขภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 1. โครงการข่างานวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ ศูนย์ประสานงานทางการแพทย์และสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข
16. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. ประวัติศาสตร์เมืองนครนายก. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์







ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษา
☐ ต่ำกว่าประถมศึกษา ☐ ประถมศึกษา
☐ มัธยมศึกษา ☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี
4. อาชีพ
☐ เกษตรกรรม ☐ รับจ้าง
☐ ค้าขาย ☐ รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ
☐ นักเรียน/นักศึกษา ☐ อื่นๆ ระบุ.....
5. รายได้.....บาทต่อเดือน (โดยประมาณ)

ส่วนที่ 2 ปัญหาจาก การไ้ยา

1. ในปีที่ผ่านมา ท่านป่วยด้วยโรคต่อไปนี้หรือไม่ เพียงใด
 - 1.1 โรคทางเดินอาหาร เช่น ปวดท้อง ท้องเสีย กระเพาะอาหาร บิด อาหารเป็นพิษ เป็นต้น
☐ บ่อย ☐ ไม่บ่อย
 - 1.2 โรคทางเดินหายใจ เช่น หวัด แพ้อากาศ คออักเสบ ปอดบวม เป็นต้น
☐ บ่อย ☐ ไม่บ่อย
 - 1.3 โรคผิวหนัง เช่น ผื่นแพ้ ลมพิษ ผื่นแพ้คัน อักเสบ กลาก เกลื้อน เป็นต้น
☐ บ่อย ☐ ไม่บ่อย
 - 1.4 โรคอื่นๆ โปรดระบุชื่อโรค.....
☐ บ่อย ☐ ไม่บ่อย
2. จากโรคที่ท่านเป็นในข้อ 1 ท่านคิดว่าโรคใดมีปัญหามากที่สุด เพราะเหตุใด
☐ โรคทางเดินอาหาร
☐ โรคทางเดินหายใจ
☐ โรคผิวหนัง
☐ อื่นๆระบุ โรค.....
เหตุผล.....

3. หากท่านหรือครอบครัวป่วยด้วยโรคทางเดินอาหาร ท่านเลือกวิธีใดในการรักษา (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ ไปโรงพยาบาลหรือคลินิก ☐ ไปสถานือนามัย
- ☐ ซื้อยาจากร้านขายยา ☐ ใช้สมุนไพรในการรักษา
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

4. จากวิธีการรักษาที่ท่านเลือกในข้อ 3 ท่านพบว่ามีปัญหาในการรักษาหรือไม่ อย่างไร

4.1 การไปโรงพยาบาลหรือคลินิก

- ☐ ไม่มี ☐ มี เพราะ.....

4.2 การไปสถานือนามัย

- ☐ ไม่มี ☐ มี เพราะ.....

4.3 การซื้อยาจากร้านขายยา

- ☐ ไม่มี ☐ มี เพราะ.....

4.4 การใช้สมุนไพรในการรักษา

- ☐ ไม่มี ☐ มี เพราะ.....

4.5 วิธีอื่นที่รักษา.....

- ☐ ไม่มี ☐ มี เพราะ.....

5. จากวิธีการรักษาดังกล่าวข้างต้นที่ท่านเลือก ส่วนมากท่านได้รับยาแบบใด

- ☐ ยาแผนปัจจุบัน
- ☐ ยาแผนโบราณ (ถ้าตอบข้อนี้.....ให้ข้ามไปทำข้อ 7 ต่อไป)
- ☐ ทั้งยาแผนปัจจุบันและยาแผนโบราณ

6. ในกรณีที่ท่านได้รับยาแผนปัจจุบัน ท่านพบปัญหาเหล่านี้หรือไม่

- 6.1 ค่ายาแพง ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
- 6.2 ไม่สะดวกในการรับประทาน ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
- 6.3 เกิดอาการไม่พึงประสงค์จากยา ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
- 6.4 รับประทานแล้วไม่หายจากโรคหรือหายช้า ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
- 6.5 มีความลำบากในการซื้อหา ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
- ปัญหาอื่นๆ ระบุ.....

7. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ในการนำยาแผนโบราณหรือสมุนไพรมาใช้ในการรักษา

- ☐ เห็นด้วย เพราะ.....
- ☐ ไม่เห็นด้วย เพราะ.....
- ความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับสมุนไพร.....
-

8. ท่านและสมาชิกในครอบครัวมีความรู้ด้านสมุนไพรเพียงใด

- ☐ รู้มาก
- ☐ รู้บ้าง
- ☐ ไม่รู้เลย





ภาคผนวก ข

สมุนไพรที่ใช้รักษาโรกระบบทางเดินอาหาร

ตาราง 1 สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคทางเดินอาหาร

1. กลุ่มแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด แน่นท้อง

ชื่อ	ชื่อวิทยาศาสตร์, วงศ์	ส่วนที่ใช้	สารสำคัญ	ขนาดและวิธีใช้
1. กระชาย	Boesenbergia rotunda (Linn.) Mansf Zingiberaceae	เหง้าและราก	มีน้ำมันหอมระเหยที่มีกลิ่นเฉพาะ	เหง้าและรากประมาณครึ่งกำมือ (สด 5-10 กรัมแห้ง 3-5 กรัม) ตำพอเดือดเอาน้ำดื่ม
2. กระเทียม	Allium Sativum Linn. Alliaceae	หัวใต้ดิน	มีน้ำมันหอมระเหย ประมาณ 0.1-0.4% ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ allicin, ajoene, alliin, diallyl disulfide, allyl disulfide นอกจากนี้พบเอนไซม์ช่วยย่อยอาหาร ได้แก่ allinase, alliinlyase และ pectinesterase รวมทั้งวิตามินบีหนึ่งด้วย	ใช้กระเทียม 5-7 กลีบ ขยี้ละเอียดรับประทานหลังอาหารทุกมื้อ
3. กระเพรา	Ocimum tenuiflorum Linn Lamiaceae	ใบหรือทั้งต้น	มีน้ำมันหอมระเหย ประกอบด้วยสารสำคัญหลายชนิด เช่น ocimol, eugenol, linalool, methyl eugenol เป็นต้น	ยอดสด 1 กำมือตำพอเดือด หรือ ใบกระเพราแห้ง 1 กำมือ(4 กรัม) หรือใบสด 25 กรัม ชงกับน้ำดื่มหรือป้อนเป็นผงครั้งละ 1 ช้อนโต๊ะ ชงกับน้ำ
4. กระวานไทย	Amomum testaceum Ridl. Zingiberaceae	ผลที่แก่จัด	มีน้ำมันหอมระเหย 5-9% ซึ่งประกอบด้วย borneol และ camphor เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังพบ camphene, 1,8-cineole, linalool, pinene และ terpeniol เป็นต้น	ผลที่แก่จัด 6-10 ผล ชงกับน้ำดื่มครั้งถ้วยแก้ว
5. กานพลู	Syzygium aromaticum (Linn.)Merr. et Perry Myrtaceae	ดอกตูมแห้ง	มีน้ำมันหอมระเหยที่กลั่นจากดอกเรียกว่า น้ำมันกานพลู (clove oil) มีส่วนประกอบสำคัญเป็น eugenol นอกจากนี้ยังพบ methyl salicylate, flavonoids, kaempferol และ	ดอกตูมแห้ง 5-8 ดอก บดเป็นผงชงน้ำดื่ม

			sitosterols ด้วย	
6. ข่า	Alpinia nigra (Gaertn) B.L.Burtt Zingiberaceae	เหง้า	มีน้ำมันหอมระเหยประมาณ 0.04% มีส่วนประกอบมากมาย เช่น methyl cinnamate, cineol, eugenol, galangin, kaempferol, quercetin	ใช้เหง้าสดหรือแห้ง ขนาดหัวแม่มือ (สดใช้ 5 กรัมแห้ง 2 กรัม) ต้มเอาน้ำดื่มหรือตำให้แหลกเติมน้ำหรือน้ำปูนใส ต้มครั้งละครึ่งถ้วยแก้ว
7. ขิง	Zingiber officinale Rosc. Zingiberaceae	เหง้า	มีน้ำมันหอมระเหยประมาณ 7.28% ประกอบด้วย menthol, borneol, zingiberene, fenchone, 6-shogaol และ 6-gingerol	ใช้เหง้าสดขนาด 1 นิ้วหัวแม่มือต้มกับน้ำหรือใช้ผงขิงแห้งชงน้ำดื่ม
8. ขมิ้นชัน	Curcuma longa Linn. Zingiberaceae	เหง้า	มีน้ำมันหอมระเหยประมาณ 3-4% และ เคอร์คิวมิน (curcumin)	บดเป็นผงละเอียดผสมกับน้ำผึ้ง
9. ดีปลี	Piper retrofractum Vahl Piperaceae	ผลที่แก่จัดแต่ยังไม่สุก ดอกแห้ง	มีน้ำมันหอมระเหย ประมาณ 0.7% ประกอบด้วย piperine, thujene, terpinolene, p-cymene, dihydrocavonol	ใช้ผลแห้ง 3-4 ผลชงน้ำดื่ม
10. ตะไคร้	Cymbopogon citratus (DC.) Stapf Poaceae	ลำต้นและโคนกาบใบ	มีน้ำมันหอมระเหย ชื่อน้ำมันตะไคร้ ส่วนใหญ่ประกอบด้วย citral นอกจากนี้ยังมี eugenol, geraniol, linalool, menthol, nerolidol, camphor, citronellol เป็นต้น	ลำต้นและโคนใบแก่สด ทูบพอแหลก ประมาณ 1 กำมือ (40-60 กรัม)
11. มะละกอ	Carica papaya Linn. Caricaceae	ยางขาวจากผลดิบสด	มีเอนไซม์ช่วยย่อยโปรตีน ได้แก่ papain และ chymopapain	รับประทานเป็นอาหาร
12. สับปะรด	Ananas comosus (Linn.) Merr. Bromeliaceae	น้ำและเนื้อผล สับปะรดส.	มีเอนไซม์ช่วยย่อยโปรตีน ชื่อ bromelain	รับประทานเป็นผลไม้

13 . เว่า	Amomum Xanthioides Wall Zingiberaceae	ผลหรือเมล็ด แห้ง	มีน้ำมันหอมระเหย ในน้ำมันมีสาร borneol, camphor และGaraneol เป็นต้น	แกะเปลือกเอาเฉพาะเมล็ดมาทำเป็นผง รับประทานครั้งละ 3-9 ผล (1-3 กรัม) วัน ละ 3 ครั้ง
14. เปราะหอม	Kaempferia galanga Linn. Zingiberaceae	เหง้าสดหรือ แห้ง	มีน้ำมันหอมระเหย ประกอบด้วย Cinnamic acid, borneol, camphene, cinneol และ anisic acid เป็นต้น	ใช้เหง้าแห้งเป็นชิ้นบางๆ 0.5-1 กำมือ หรือ น้ำหนักสด 10-15 กรัม แห้ง 5-10 กรัม ต้ม กับน้ำพอประมาณ เคี่ยวให้งวดลงเหลือ 1 ใน 3 เอา น้ำดื่ม
15. พริกไทย	Piper nigrum Linn. Piperaceae	ผลหรือเมล็ด	มีน้ำมันหอมระเหยอยู่ร้อยละ 2-4 มีอัลคาลอยด์หลัก คือ piperine, piperidine, piperettine, piperylene, piperoleine A,B และ piperanine	ใช้ผลหรือเมล็ดทำเป็นผงครั้งละ 0.5 ช้อน ชา หรือหนัก 0.5-1 กรัม ผสมน้ำสุกรับ ประทานวันละ 3 ครั้ง เหมาะสำหรับผู้ใหญ่
16. มะนาว	Citrus aurantifolia (Christm) Swingle Rutaceae	ผิวของผลสด และผลสด	ผิวของเปลือกมะนาวมีน้ำมันหอมระเหย	ใช้ผิวของผลสดประมาณครึ่งผลชงน้ำดื่ม
17. แห้วหมู	Cyperus rotundus Linn. Cyperaceae	หัว	มีน้ำมันหอมระเหย	ใช้หัวแห้ง 1 กำมือ (60-70 หัว หรือหนัก 15 กรัม) ทูบให้แตกต้มเอาน้ำดื่มหรือใช้หัว สดครั้งละ 5 หัว โขลกให้ละเอียด ผสม น้ำผึ้งรับประทาน
18. กะทือ	Zingiberaceae	หัวหรือเหง้า สด	มีน้ำมันหอมระเหย ประกอบด้วย สารหลายชนิด เช่น methyl-gingerol, zinerone, zerumbane, zerumbone oxideและcitral	ใช้หัวหรือเหง้าสดบดไฟผสมกับน้ำ ปูนใส ประมาณครึ่งแก้วเอาน้ำดื่ม

2. กลุ่มแก้ท้องผูก

ชื่อ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ส่วนที่ใช้	สารสำคัญ	ขนาดและวิธีใช้
1. ขี้เหล็ก	<i>Senna siamea</i> (Lam). Irwin et Barneby Fabaceae	ใบอ่อนหรือ แก่น	มีแอนทราควิโนนกลัยโคซายด์หลายชนิด เช่น rhein, aloe-emodin, chrysophanol, sennoside	ใบอ่อน 2-3 กำมือหรือแก่น ขนาดยาวขึ้น ละ 2-4 ซม. 3-4 ชิ้นต้มกับน้ำ 1-1 1/2 ถ้วย แก้ว เติมน้ำเล็กน้อย ต้มจนเข้าหรือ ก่อนอาหารเช้าครั้งเดียว
2. กุน	<i>Cassia fistula</i> Linn. Fabaceae	เนื้อหุ้มเมล็ด	มีสารกลุ่มแอนทราควิโนนกลัยโคซายด์หลายชนิด เช่น rhein เป็นต้น	ใช้เนื้อในฝักก่อนขนาดหัวแม่มือ (4 กรัม) ต้มกับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว ใส่เกลือเล็กน้อยรับ ประทานครั้งเดียว
3. ชุมเห็ดเทศ	<i>Senna alata</i> (Linn.) Roxb. Fabaceae	ใบหรือดอก อ่อน	มีสารกลุ่มแอนทราควิโนนกลัยโคซายด์หลายชนิด ได้แก่ emodin, aloe-emodin และ rhein เป็นต้น	ช่อดอก 1-3 ช่อ ต้มจมน้ำพริกหรือใบสด 8-12 ใบ บั้งไฟให้เหลืองหั่นต้มกับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว เติมน้ำเล็กน้อยรินเฉพาะน้ำดื่ม หรือใบแห้ง ขนาดเท่ากับใบสดต้มหรือชง น้ำดื่มหรืออบเป็นผง บั่นเป็นยาลูกกลอน ขนาดเท่าปลายนิ้วก้อยรับประทานก่อน นอนหรือเมื่อมีอาการท้องผูก
4. มะขาม	<i>Tamarindus indica</i> Linn. Fabaceae	เนื้อในฝัก (มะขามเปียก)	มีกรดอินทรีย์หลายชนิดที่สำคัญ tartaric acid, citric acid	ใช้มะขามเปียก 10-20 ฝัก(70-80 กรัม) จิม เกลือรับประทานหรือต้มน้ำตามมาก ๆ หรือ ทำเป็นน้ำมะขามดื่ม
5. มะขาม แขก	<i>Senna alexadrina</i> P.Miller.	ใบและฝักแห้ง	มีสารกลุ่มแอนทราควิโนนกลัยโคซายด์หลายชนิด ส่วน ใหญ่เป็น sennosides A และ B	ใช้ใบ 2 กรัมหรือ ฝัก 10-15 ฝัก ชง ประมาณ 1 กรัมหรือกาแฟ 1-2 ดอก ต้ม

				กับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว 5 นาที เติมเกลือเล็กน้อย รับประทานครั้งเดียว
6. มะละกอ	Carica papaya Linn Caricaceae	ผลสุก		รับประทานเป็นผลไม้
7. แอปเปิ้ล	Ocimum basilicum Linn. forma citratum Back Lamiaceae	ผล		1/2 - 1 ช้อนชา แช่น้ำให้พองแล้วรับประทานครั้งเดียวก่อนนอน
8. สมอไทย	Terminalia chebula Retz Combretaceae	ผลทั้งสดและแห้ง		เนื่องจากผลสด 10 ผล จิมเกลือรับประทานหรือใช้ผลแห้งประมาณ 6 ผล ต้มกับน้ำ เติมเกลือพอควร รับประทาน
9. มะกอก	Bridelia ovata Decne Euphobiaceae	ใบแก่		ใบแก่ 15 ใบ บิ๊งไฟหรือตากแห้งก่อนแล้วจึงต้มกับน้ำใส่เกลือเล็กน้อย ต้มจนเข้าหรือก่อนนอน
10. ชุมเห็ดไทย (ชุมเห็ดเล็ก)	Cassia tora Linn. Leguminosae	เมล็ดแห้ง (คั่ว)		ใช้เมล็ดแห้งคั่ว 2- 2.5 ช้อน (10-13 กรัม) ต้มเอาน้ำดื่ม

3. กลุ่มรักษาริดสีดวงทวาร

ชื่อ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ส่วนที่ใช้	สารสำคัญ	ขนาดและวิธีใช้
1.เพชรสัง- ฆาต	Cissus quadrangularis Linn. Vitaceae	ลำต้นสดหรือ แห้ง	O-amyrin, O-amyrlone และ Cissus quadrangularis keto steroid เป็นต้น	ครึ่งละองคุลี (6-9 ซม.) เป็นเวลา 10-15 วันติดต่อกันโดยหั่นบางๆใช้เนื้อมะขาม เปียกหรือเนื้อกล้วยสุกหุ้ม กลืนทั้งหมด เพราะเถาสดอาจทำให้คันคอหรือใช้ต้อง เหล้า 7 วัน รินเฉพาะส่วนน้ำดื่ม

4. กลุ่มแก้ท้องเสีย

ชื่อ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ส่วนที่ใช้	สารสำคัญ	ขนาดและวิธีใช้
1.กล้วยน้ำว้า	Musa ABB group (triploid) Muraceae	ผลดิบ	tannin	รับประทานผลดิบสดครั้งละ 1/2 - 1 ผล อาจใช้ผล ดิบหั่นบางๆตากแห้งบดเป็นผงชงน้ำดื่ม ใช้ผง ยาเท่ากับครึ่งถึงหนึ่งผล
2. ทับทิม	Punica granatum Linn. Punicaceae	เปลือกผล แก่แห้ง	Tannin, tannin acid	ใช้เปลือกผลแห้งประมาณ 1/4 ของผล ต้มกับ น้ำปูนใสดื่มหรือใช้ครั้งละ 3-5 กรัม ต้มกับน้ำดื่ม วันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น
3. ฝรั่ง	Psidium guajava Linn. Myrtaceae	ใบและผล ดิบ	Tannin และ quercitin	ใช้ใบแก่ 10-15 ใบ ย่างไฟให้กรอบ ต้มน้ำดื่ม 1 แก้วเหวอะเกลือเล็กน้อย ดื่มต่างน้ำ หรือใช้ผล ดิบ 1 ผล ผ่นกับน้ำปูนใสดื่ม

4. ฟ้ายะลายน	Andrographis paniculata (Burm. f) Nees Acanthaceae	ทั้งต้นบน ดินที่เก็บ เมื่อเริ่มมี ดอกหรือ เฉพาะใบ เมื่อต้นแก่	สารสำคัญคาดว่ามีการกลุ่ม lactone หลายชนิดร่วมกันออกฤทธิ์ฆ่าเชื้อแบคทีเรีย คือ andrographolide, neoandrographolide และ deoxyandrographolide เป็นต้น	พืชสด 1-3 กำมือ ต้มน้ำดื่มก่อนอาหารวันละ 3 ครั้ง สำหรับผู้ป่วยที่บวกรุนแรงจะ 2 เม็ด วันละ 2-3 ครั้ง ก่อนอาหารเช้า – เย็น หยุดยาเมื่อหายถ่าย อาจใช้ในรูปแบบงละลายน้ำหรือปั่นเป็นลูกกลอนก็ได้
5. มังคุด	Garcinia mangostana Linn. Clusiaceae	เปลือกผล แห้ง	Tannin	ใช้เปลือกผลแห้งครึ่งผล (4 กรัม) ย่างไฟให้ เกรียม บดเป็นผงละลายน้ำหรือผสมกับน้ำปูนใส ประมาณครึ่งแก้วใช้ดื่มทุก 2 ชม.
6. แคบ้าน	Sesbania grandiflora (L) Poir. Leguminosae	เปลือกต้น สดและแห้ง	Ascorbic acid, α -carotene, cyanin เป็นต้น	ใช้ประมาณ 1 ฝ่ามือ (40 g) บิงไฟ หั่นเป็นชิ้น ต้มกับน้ำปูนใสหรือน้ำ เอน้ำดื่ม
7. มะขาม	Tamarindindus indica Linn. leguminosae	เนื้อในฝัก แก่ เปลือกต้น (สดและ แห้ง) เนื้อ ในเมล็ด	Tartaric, citric acid	ใช้เปลือกต้มน้ำสดหรือแห้งประมาณ 1-2 กำมือ (15-30 g) ต้มกับน้ำปูนใสหรือน้ำกิน
8. หมาก	Areca catechu Linn. Palmae	เนื้อผล หมากใช้ทั้ง สดหรือ		ใช้ผลสด 0.5-1 ผล หรือผลแห้ง 1-2 ผล (5-10 g) หรือใช้เปลือกผลแห้งประมาณ 1 กำมือ (10- 20 g) ต้มน้ำแล้วดื่ม

		แหล่งและ เปลือกผล หมากแห้ง		
9. สีสียดเหนือ	Acacia Catechu (L.f.) Willd Leguminosae	แก่นที่สกัด ด้วยน้ำ แล้วระเหย แห้งที่เรียก ว่าก้อน สีสียด	ก้อนสีสียด ประกอบด้วย catechin 2-20 %, catechu- tannic acid 25-35 %, epicatechin, dicateonin และ สารอื่น ๆ เพราะว่ามีปริมาณของ tannin สูง จึงมีฤทธิ์ ฝาดสมาน ฆ่าเชื้อแบคทีเรีย	ใช้ผงประมาณ 1/3 – ? ช้อนชา (0.3-1 g) ต้ม เอาน้ำดื่ม
10. ขมิ้นชัน	Curcuma longa Linn. Zingiberaceae	เหง้า	Curcumin และ p-tolylcarbiol	ท้องเดินที่ไม่ใช้บิดหรือหวาดเกร็ด โดยใช้เหง้า หั่นเป็นชิ้น ๆ ครั้งละ 1 กำมือ น้ำหนักโดย ประมาณสด 10-20 g แห้งหนัก 5-10 g นำมา ต้มให้งวดเหลือ 1 ใน 3 แล้วเอาน้ำดื่มวันละครั้ง
11. ขมิ้นน้อย	Curcuma zedoaria Roscoe Zingiberaceae	เหง้าสด หรือแห้ง		ใช้เหง้าหั่นเป็นชิ้น ๆ ใช้ครั้งละ 1 กำมือหรือน้ำ หนักสด 20 – 30 g น้ำหนักแห้ง 10-20 g ใส่ใน พอลวาร์ ต้มให้เหลือ 1 ใน 3 เอาน้ำดื่มวันละครั้ง
12. มะเดื่อ ชุมพร	Ficus racemosa Linn. Moraceae	เปลือกก้น สดหรือ แห้ง	α -amyrin acetate, β -amyrin, bergapten เป็นต้น	ใช้ครั้งละประมาณ 1-2 กำมือ หรือน้ำหนัก 15-30 g ต้มกับน้ำพอประมาณ เคี่ยวให้งวดเหลือ 1 ใน 3 เอาน้ำดื่มวันละครั้ง
13. สีสียด เทศ	Uncaria gambir (Hunter) Roxb.	ใบและกิ่ง ก้าน	d และ dl catechin 30-30 %, catechutannic acid 24 %, quercetin, gallic acid, ellagic acid, catechol,	นำกิ่ง ก้าน ใบ มาสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ สกัดด้วย น้ำ กรอง เคี่ยวให้งวด เกล็นในพิมพ์และทิ้งไว้ให้

	Rubiaceae		indole alkaloids หลายชนิด	แห้ง จะได้สีเขียวสดเป็นก้อน สีน้ำตาลอ่อน
14. มะตูม	Aegle marmelos Correa Rutacere	ผลสุก ผล ห่าม ใบ	ผลห่ามมีสารที่เป็นเมือก (mucilage) และ pectin น้ำ มันระเหย ผลสุกมี tannin เพิ่มขึ้นมาจากผลห่าม	

5. กลุ่มถ่ายพยาธิไล่ไส้

ชื่อ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ส่วนที่ใช้	สารสำคัญ	ขนาดและวิธีใช้
1. มะเกลือ	Diospyros mollis Griff. Ebenaceae	ผลดิบสด	diospyrol	ใช้ผลสดสีเขียวโขลกพอแหลกแล้วผสมกับหัว กะทิสด คั้นเอาน้ำ ดื่มน้ำก่อนอาหารมื้อเช้า ถ้า 3 ชั่วโมงยังไม่ถ่ายให้ใช้ยาระบายดีเกลือตาม จำนวนผลที่ใช้เท่ากับอายุ เช่น 1 ขวบ ต่อ 1 ผล แต่ไม่เกิน 25 ผล ใช้ถ่ายพยาธิสามัญทุกชนิด
2. มะหาด	Artocarpus lakkocha Roxb. Moraceae	แก่น	สารสำคัญคือ 2,4,3,5-tetrahydroxystilbene	เคี้ยวแก่นมะหาดกับน้ำจนเกิดฟอง ช้อนฟองขึ้น มาทิ้งให้แห้ง ทำให้ผงรับประทานกับน้ำเย็นครั้ง ละ 1-2 ช้อนชา (ประมาณ 3-5 g) ก่อนอาหาร เช้า หลังจากรับประทานผงแล้วประมาณ 2 ชั่วโมง ให้รับประทานดีเกลือตาม ใช้ถ่ายพยาธิ ตัวดีและไส้เดือน
3. สะแก	Combretum quadrangulare Kurz Combretaceae	เมล็ดแก่		ใช้เมล็ดแก่ 1 ช้อนควว (ประมาณ 3 g) ตำให้ ละเอียดทอดกับไข่รับประทาน
4. ฟักทอง	Cucurbita moschata	เมล็ดแห้ง	เมล็ดฟักทองมีสารเคมีประกอบอยู่หลายชนิด ไชมันมี	เหมาะสำหรับถ่ายพยาธิตัวดี ใช้เมล็ดประมาณ

	(Duch.) Poir. Cucurbitaceae		ปริมาณ 40% และมีแบ่ง โปรตีนด้วย	60 g ทูปให้แตกผสมกับน้ำตาลและนม หรือน้ำที่ เติมลงไปจนได้ปริมาณ 500 มล. แบ่งรับ ประทาน 3 ครั้ง ห่างกันทุก 2 ชั่วโมง หลังจาก ให้ทานน้ำมะละหุ้งระบายนตาม
5. มะขาม	Tamarindus indica Linn. Leguminosae	เนื้อใน เมล็ด	Tartaric acid, citric acid	ใช้เมล็ดคั่วกระเทาะเปลือกออก เอาเนื้อในเมล็ด แช่น้ำเกลือจนนุ่ม รับประทานครั้งละ 20-30 เมล็ด เหมาะสำหรับผู้ป่วยพยาธิไส้เดือน
6. ทับทิม	Punica granatum Linn. Punicaceae	เปลือกผล แห้งและ เปลือกลำ ต้นหรือ เปลือกราก	Tannin, Tannin acid, Pelletierine, Isopelletierine	ใช้เปลือกลำต้นหรือเปลือกกรากสดประมาณ 10- 15 g ต้มกับน้ำดื่มก่อนอาหารเช้าแล้วรับ ประทานยาถ่ายตาม
7. ชุมเห็ด เทศ	Cassia alata Linn Leguminosae		มี anthraquinone เช่น Aloe-emodin, Chrysophanol, Emodin, Sennoside , Rhoin เป็นต้น ยังมีพวก Flavonoids Terpenoids	ใช้ใบสดประมาณ 1 กำมือ (20 g) ต้มเอาน้ำดื่ม เหมาะในการถ่ายพยาธิตัวดี
8. เล็บมือนาง	Quisqualis indica Linn. Combretaceae	รากหรือ เมล็ด	ประกอบไปด้วยน้ำมันและ สาร quissqualic acid (เป็น amino acid) และ D-Mannitol พบว่าสารสำคัญในการ ออกฤทธิ์ขับพยาธิตัวดีคือ Quissqualic acid	ใช้รากประมาณ 1 กำมือ (10-15 g) ต้มเอาน้ำ ดื่มหรือสำหรับเด็กใช้เมล็ด 2-3 เมล็ด (4-6 g) ผู้ใหญ่ 5-7 เมล็ด (10-15 g) บุบพอแตก ต้มเอ น้ำดื่ม